

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31e JAARGANG

WOENSDAG 19 JUNI 1946

No. 1519

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; N. J. Polak;
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
H. W. Lambers (Redacteur-Secretaris).

Adjunct-Secretaris: J. H. Lubbers.

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

Administratie: Pieter de Hoofstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f 26* per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen en buitenland f 28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cent.

Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Tel. 69300, toestel 6).

INHOUD:

	Blz.
De kleine belegger door Prof. Dr. N. J. Polak	387
Een minder gelukkig advies door Mr. H. F. van Leeuwen	388
Een vermogensheffing van 10 milliard gulden? door A. A. van Sandick	389
Spreiding der industrie door Mr. H. R. Marius en I. Dijkstra	390
De Amerikaansche voorstellen voor een vrijer handelsverkeer en zoo volledig mogelijke werkgelegenheid door Dr. E. D. de Meester	393
De verhouding tusschen natuurlijke en synthetische rubbers door Dr. J. F. Haccou	395
Aanteekening:	
Monetaire problemen in Italië	398
Boekaankondiging	398
Geld- en kapitaalmarkt	398
Mededeelingen van de Kamer van Koophandel	399
Statistieken:	
Bankstaat	399

DEZER DAGEN

maakte Radio Nederland met een stereophônische uitzending vele huiskamers tot laboratoria. Wat de luisteraar steeds één en ondeelbaar had geschenen, werd hem thans in stukken toegediend en daar moest weer een geheel van worden gemaakt. Beeld van een volksgemeenschap na een langdurigen oorlog, of van een kabinetsformatie.

De luisteraar, die zich op de aangegeven waarnemingsplaats bevond, hoorde duidelijk de eerste violen links en het slagwerk rechts. Omgekeerd beeld van de politieke situaties in verschillende landen.

Op eenigen afstand van de waarnemingsplaats waren de klanken weer saamgevoeld. Als het niet een acoustische proef was geweest zou men het geruischlooze splitsing ter wedersamenvoeging kunnen noemen. Zooiets wenschen Curaçao en Suriname, wier delegaties juist hier te lande zijn aangekomen om over vernieuwing van het imperiale statuut te spreken.

In de plaats van samenvoeging zou men ook samenwerking kunnen lezen, een veel lossere band. Een handelsverdrag, tot stand gebracht tusschen de Amerikaansche en de Russische bezettingszone Duitschland, brengt een samenwerking na voorafgaande splitsing. Dit schijnt niet te gelukken tusschen de partijen, die kort geleden de Fransche Regeering vormden. Te Parijs zullen ook de ministers van buitenlandsche zaken van de vier groote geallieerden hun best ertoe doen; als zij daarin niet slagen zullen zij misschien appelleeren aan alle bondgenooten, dus ook aan die, welke tot dusverre — zelfs in Neurenberg — slechts luisteraars waren.

Wat willen degenen, van wie Sjahrir de woordvoerder is, na een door hen zoo vurig begeerde splitsing? Samenvoeging, zooals Suriname en Curaçao, of samenwerking? Of mogelijk geen van beide? De afkondiging van den noodtoestand op geheel Java en de tot een Britsch ultimatum aanleiding gevende troepenbewegingen der T.R.I. zijn in wonderlijke tegenstelling tot het aanbod van een voorloopig accoord met tal van open vraagstukken.

Samenwerking met betrekking tot splitsing van atomen is in openbare bespreking gebracht. De Vereenigde Staten willen hun geheim vrij geven, mits het niet voor oorlogsdoeleinden zal worden toegepast, maar voordat zij daarvan zeker zijn, houden zij het voor zich. Dat zij zelf den vrede willen, moge blijken uit de overschakeling van munitiefabrieken op kunstmest.

Hier te lande hokt het bij de samenwerking tusschen twee diensten, waarvan het publiek vroeger nooit de gesplitste werking zag: de postpakketdienst en de douanen. Laatstgenoemden beschermen onze voorraad vreemde valuta tegen pakketten met pseudogeschenken. Onze deviezenpositie heeft volgens Dr. Holtrop wel bescherming noodig, ze is niet fraai. Des te erger; dat door de havenstaking tal van onze eigen schepen gedoemd zijn tot veel te lange los- en laadtijden. Waar blijft tegenover dit onverantwoordelijk spel van splitsing zonder samenwerking het krachtige geluid over Splittersum I en II, van de brug?

Diversen

NEDERLANDSCH JURIST, die zich binnenkort in

ARGENTINIË

zal vestigen en aldaar de mogelijkheden van Nederlandsche industrievestiging met Argentijnsche kapitaal deelneming zal onderzoeken, verzoekt ondernemers en ondernemingen — ook niet-industriele — die plannen of voornemens in deze richting hebben, zich met hem in verbinding te stellen.

Hij stelt zich voorts gaarne beschikbaar voor het verrichten van al die werkzaamheden in Argentinië, waarvoor het uitzenden van eigen vertegenwoordigers te duur is.

Brieven met summier opgave van plannen of wenschen onder no. 117881, te richten aan Adv. Bureau BOLREK, Koningsplein 1, Amsterdam.

Beschikbare krachten

JURIST

(35 jaar) met groote ervaring op bedrijfsorganisatorisch gebied, zoekt positie in het buitenland (bij voorkeur Amerika) als Directie-secretaris of anderszins. Brieven no. 510 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Vacatures

Bij den NEDERLANDSCHE SPAARBANKBOND — Vakgroep Algemeene Spaarbanken te Amersfoort is gelegenheid tot plaatsing van een

econoom of jurist

leeftijd niet ouder dan 30 jaar. Zij, die belangstelling hebben voor en/of ervaring hebben op het gebied van de beleggingen genieten de voorkeur.

Eigenhandig geschreven brieven met volledige bijzonderheden en onder opgave van verlangd salaris te richten aan het Secretariaat: Pieter Bothlaan 1 te Amersfoort.

Groot ACCOUNTANTSKANTOOR vraagt

directeur-beheerder

Bijkantoor, binnenkort in een der provinciale hoofdsteden te vestigen. Alleen komen in aanmerking representatieve, terzake deskundigen. Prima referenties vereischt. Brieven onder no. 1121 Advert. Bureau „Major”, Laan van Meerdervoort 189 f, Den Haag.

Het Bestuur van de Friesch-Groningsche Hypotheekbank N.V., Nederlandsche Hypotheekbank N.V. en Algemeene Friesche Hypotheekbank N.V., roept sollicitanten op voor de functie van

directeur van het kantoor Groningen

dezer instellingen.
Brieven met uitvoerige inlichtingen en referenties te richten aan de Directie, Heeregracht 433, A'dam C.

Op ACCOUNTANTSKANTOOR wordt gezocht een nog studeerend

medewerker

bij voorkeur R. K., liefst reeds geslaagd als Belastingconsulent, of de desbetreffende studie reeds voltooid hebbende.

Voor gegadigde bestaat gelegenheid de practijk, wgens gebrek aan opvolger, op den duur over te nemen.

Met het oog op de werkzaamheden zal de studie voor accountant in verdraagd tempo moeten worden voleind.

Brieven met volledige inlichtingen en verlangd salaris onder no. 511 bureau v. dit blad, postbus 42, Schiedam.

DE BANK

HOUDT
HAAR CLIENTEN
GEREGELD OP
DE HOOGTE,
VAN VOOR HEN
BELANGRIJKE
BERICHTEN OP
FINANCIËEL
GEBIED

ROTTERDAMSCH BANKVEREENIGING

200 VESTIGINGEN
IN NEDERLAND

Naaml. Venn.

Hollandsche Belegging- en Beheer-Mij.

Anno 1930
Heeregracht 320 - A'dam

Beoordeeling en Beheer van vermogens, pensioen- en spaarfondsen, belegde reserves, effectenportefeuilles ten behoeve van ondernemingen, stichtingen, verenigingen, particulieren.

Commissarissen:

Prof. Ir. I. P. de Vooy;
Drs. J. H. Gispén;
Mr. J. E. Scholtens.

Directie:

Gerlof Verwey;
Dr. F. Ph. Groeneveld;
A. C. Leeuwenburgh.

R. MEES & ZONEN

Ao 1720

Rotterdam, 's-Gravenhage, Delft, Schiedam
Vlaardingen, Amsterdam (alleen assurantiën)

BEHANDELING VAN ALLE BANKZAKEN
BEZORGING VAN ALLE ASSURANTIËN

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ N.V.

(DEVIEZENBANK)

Hoofdkantoor: Amsterdam
70 kantoren in Nederland

FINANCIËRING van HANDELSTRANSACTIES
IN BINNEN- EN BUITENLAND

BANKPAPIER, ACCREDITIEVEN EN
REISCHEQUES VOOR UW
BUITENLANDSCHE REIZEN

DE KLEINE BELEGGERS.

Er moet gespaard worden. Daarvan is nu wel haast iedereen overtuigd. Er wordt ook gespaard. Bijdragen aan pensioenfondsen, premies voor levensverzekering worden geregeld betaald. De grote massa voelt dit als het voldoen aan verplichtingen, niet als opleg van niet-verteerd inkomen. In feite echter is het besparing. De institutionele beleggers zijn diensgevolge zeer belangrijke organen van de besparingen geworden en naar hen heeft de beleggingsmarkt zich meer en meer gericht.

Maar er moet meer worden gespaard, dan waartoe men zich bij pensioenregeling en verzekeringscontract min of meer heeft gebonden. Er moet uit het inkomen, ook na de voldoening aan de premieverplichtingen, nog meer worden opgelegd. In zijn nota dd. 7 Mei 1946, naar aanleiding van het Verslag van het afdelingsonderzoek in de Tweede Kamer, betreffende het wetsontwerp tot het aangaan van geldleningen en creditovereenkomsten ten laste van het Rijk (zitting 1945/46 No. 211), schrijft de minister van Financiën dan ook: „Ten aanzien van de deelneming in de uit te geven binnenlandse leningen mag naar het oordeel van den ondergetekende worden verwacht, dat naast die van de institutionele beleggers, de inschrijvingen van de burgerij tot het gewenste resultaat zullen medewerken”.

Wil men de besparing en de belegging door particulieren bevorderen, dan zal men echter in de allereerste plaats moeten zorgen, dat die belegging den particulier voldoende uitzicht biedt op veiligheid van zijn hoofdsom en op redelijk rendement om hem tot belegging en dus tot besparing te doen besluiten. Vindt de kleine belegger in een beleggingsmarkt, die zich meer en meer op de behoeften en verlangens der institutionele beleggers heeft ingesteld, dat uitzicht op veiligheid van zijn hoofdsom en op redelijk rendement?

De rentestand is laag, ternauwernood 3 pCt. Zowel de institutionele als de particuliere beleggers hebben zich daaraan aan te passen. Eerstgenoemde wijzigen hun tarieven, laatstgenoemde hebben hun verteringen nu of in de toekomst naar het verminderde rente-inkomen te herzien.

De institutionele beleggers sluiten tegen hun nieuwe tarieven langlopende contracten af, op zo lange termijn, dat de looptijd van de fondsen, waarin zij beleggen, erdoor wordt benaderd of overtroffen. Zij kunnen bovendien rekenen op een voortgaande toevloed van te beleggen middelen. Veranderingen in koers en rentestand kan hun voor de thans te beleggen gelden betrekkelijk koud laten, mits hun tarieven in overeenstemming zijn met het huidige rentepeil.

Geheel anders staat de particuliere belegger ervoor. Hij stelt tegenover zijn beleggingen geen vaste verplichtingen op lange termijn. Hem dient de rente om nu of in de toekomst in zijn levensonderhoud te voorzien, waarbij hem nog niet bekend is, wanneer dat levensonderhoud door de rente zal moeten worden gedekt, noch ook op welk peil de kosten van het levensonderhoud dan zullen staan. Wellicht zal niet de rente, doch de hoofdsom hem moeten dienen ter voorziening in thans nog onbekende behoeften, en hij weet niet, of en zo ja wanneer zulke omstandigheden zich zullen voordoen.

De particuliere belegger is dus veel gevoeliger voor de wisselingen van de rentestand dan de institutionele belegger. Stijging van de rentestand doet zijn laagrentende obligatiën in koers dalen, hetgeen hem bij realisatie verlies op de hoofdsom veroorzaakt. Realisatie kan voor den kleinen belegger op de meest onverwachte ogenblikken noodzakelijk zijn: ziekte, verhuizing, verlies van betrekking, verlies in zaken, huwelijk van kinderen, gelegenheid of zelfs noodzaak om een zaak over te nemen, uit te breiden, zichzelf of een zoon in te kopen e.d. De meeste kleine beleggers hebben hun besparingen slechts beschikbaar

(of blijken ze achteraf slechts beschikbaar te hebben) voor kortere tijd dan de daarvoor gekochte obligatiën lopen. Zij hebben dus groot belang bij koersstabiliteit. En zelfs wanneer zij niet behoeven te realiseren zullen zij, ingeval de algemene rentestand stijgt, de voorafgeane belegging tegen lage rente als een nadeel ondervinden, want stijging van rentestand gaat veelal samen met stijging van prijsniveau en van levensstandaard, die weer tengevolge heeft, dat de rente voor de dekking van de kosten van het leven niet toereikt.

De institutionele beleggers met hun vaste langdurige contracten tegen aangepaste tarieven dragen alleen voor hun onkostenelement het risico van het wisselend prijsniveau; hun verzekerden dragen het voor de rest. Evenmin is het koersrisico voor hen van belang, ook weer vanwege hun langdurige contracten en doordat zij, wegens de voortgaande productie, eeuwigdurende beleggers zijn. Hiertegenover mag men niet stellen, dat een levensverzekeringmaatschappij, die haar effecten tegen beurskoers op de balans pleegt op te nemen, wel degelijk koersrisico loopt, want dan zou men dat risico afleiden uit een irrationele balanspolitiek van deze maatschappij zelve inplaats van uit werkelijke belangen.

De particuliere beleggers daarentegen ondervinden de schommeling van de rentestand in hoge mate; voor hen is het koersrisico een reëel gevaar wegens een steeds dreigende noodzaak van liquidatie, voor hen is een lage vaste rente een oorzaak van nooddrift.

De stroom van conversies sedert 1931 heeft in hoofdzaak langlopende leningen tegen steeds lagere rentevoet in het leven geroepen. De gebruikelijke aflossingstermijn is ongeveer 40 jaar. De institutionele beleggers vinden bij zulke leningen wat zij nodig hebben. Hebben zij aanleiding, iets anders te verlangen, dan houden zij met elkander het been stijf en bedingen zo nodig hun eigen voorwaarden bij onderhandse geldschieting.

Maar de kleine beleggers, ongeorganiseerd en ondeskundig, vinden bij leningen tegen lage vaste rente met lange looptijd geenszins wat zij behoeven. Stijgt de rentestand, dan daalt de koers, te sterker, naarmate de looptijd langer is. Het volgende staatje van koerswaarden, waarvan de gegevens zijn ontleend aan Hage's koerstafels, spreekt ten deze duidelijke taal.

Koerswaarden van een 3 pCt. lening met halfjaarlijkse rentebetaling en aflossing in jaarlijkse gelijke termijnen.

rente-	Looptijd				
	10 jaar	20 jaar	30 jaar	40 jaar	50 jaar
3½ pCt.	97,72	96,08	94,76	93,69	92,81
4 pCt.	95,42	92,23	89,72	87,75	86,16
4½ pCt.	93,20	88,61	85,10	82,40	80,29
5 pCt.	91,06	85,20	80,86	77,58	75,08

Tegenover deze kwade kans op kapitaalverlies kan de belegger geen voorzieningen treffen. Zelfs de tegenkans dient hem niet; bij verdere daling van de rentestand wordt hij niet in het genot van de „vaste” rente gelaten, maar wordt hij door conversie genooddaakt, met lagere rente, hetzij op de oude, hetzij op een andere belegging, genoeg te nemen. De tegenwoordige omstandigheden, waarbij het hem door zijn debiteur gelaten alternatief van aflossing in geld hem een geblokkeerd tegoed bezorgt, dwingt menig belegger tot toestemming in verlaging van rente voor langlopende leningen en zelfs voor niet-aflosbare pandbrieven, die alle uiteraard in hun koersen gevoelig zijn voor de wisselingen van de rentestand.

De particuliere belegger heeft behoefte aan belegging met stabiele kapitaalwaarde. Voor zulke beleggingen is tweërlei vorm te bedenken, nl. tegen vaste rente met korte looptijd, of met lange looptijd tegen veranderlijke rente.

Vastrentende leningen met korte looptijd hebben verschillende bezwaren. De aflossing en de vernieuwing

brenge kosten mede, die de rentegevendheid verminderen. De debiteur is niet zeker van de vernieuwing en financiert langdurige kapitaalbehoeften, met korter lopende leningen, dus in feite te lichtvaardig. Het zou zeker geen aanbeveling verdienen, in grote mate in de langdurige credietbehoeften van de Overheid te voorzien door het afsluiten van kortlopende leningen.

In de langlopende lening met beweeglijke rentevoet zien wij de oplossing van dit dilemma. Zij heeft voorbeelden in kleinere onderhandse crediettransacties. De wederzijdse opzegbaarheid van een hypothecaire lening, die meestal na vijf jaar is bedongen, wordt in de praktijk voornamelijk gebruikt om de rentevoet der lening aan te passen aan de gewijzigde rentestand. De juridische vorm, waaronder dit economische doel bereikbaar wordt gehouden, heeft het nadeel van de kosten der „nieuwe akte” en van de ongelegenheid, waarin men bij schaars voorziene markten den debiteur zou kunnen brengen. Eleganter is de automatische vernieuwing tegen de rentestand van de dag bij de geldening op prolongatie.

Bij dit laatste aansluitend geven wij in overweging de uitgifte van een staatslening, waarvan de rentevoet van jaar op jaar, of om de drie of vijf jaar opnieuw wordt vastgesteld in overeenstemming met de heersende rentestand. Die vaststelling moet natuurlijk door een betrouwbare, neutrale instantie geschieden. Daartoe kan een commissie in het leven worden geroepen, bestaande uit drie leden, te benoemen respectievelijk door de Verzekeringskamer, door de Vereeniging voor den Effectenhandel en door de gezamenlijke economische faculteiten en hogescholen. Deze commissie dient als opdracht te hebben, het bepalen van de rentestand, blijkende uit het reële rendement van die obligatiën ten laste van de Nederlandse Staat, welke, met een looptijd van ten minste nog tien jaar, het dichtste bij, doch niet boven pari noteren. De eis van een looptijd van nog tien jaar dient om „discontopapier” uit te sluiten; de leningen met noteringen boven pari zijn geëlimineerd, omdat conversievrees, ten aanzien van hoogrentende fondsen, de koers daarvan tot dicht bij pari kan omlaagdrukken. Natuurlijk is nog enig richtsnoer nodig voor geval alle leningen boven pari noteren.

Zulk een fonds met automatisch aanpassende rentevoet zal steeds om en nabij pari noteren en is derhalve de belegging bij uitnemendheid voor particuliere beleggers, wellicht ook voor die institutionele beleggers, die geen contracten op lange termijn sluiten en niet zeker zijn van voortdurende vernieuwing en aanvulling van de hun toevertrouwde gelden, de spaarbanken bijvoorbeeld. Voor de Staat heeft zulk een lening het voordeel, dat hij daarbij geen aflossingsplicht op zich behoeft te nemen. Immers, daar de rentevoet zich automatisch aanpast en de koers stabiel blijft, zodat de houder steeds kan realiseren en zich door een nieuwen spaarder doen opvolgen, zullen de kapitaalverschaffers geen behoefte voelen aan het bezingen van een aflossingsplicht.

Beleggers en Overheid zullen door deze soepeleleningen beide gebaat zijn, al ware het alleen al, omdat een staatsfonds, dat niet het gevaar van koersdaling bij stijging van rentestand in zich draagt, de particuliere beleggers vertrouwen zal geven en hen ertoe zal brengen, hun saldi in staatsschuld te beleggen en verdere besparingen te doen, wetend, dat die besparingen intact blijven en te allen tijde redelijk rentegevend zullen zijn.

Niet alleen voor vrije saldi en nieuwe besparingen, maar ook voor belegging van geblokkeerd tegoed zouden wij de soepele staatsobligatie of een soepele grootboekinschrijving beschikbaar willen zien gesteld. Het is toch bedoeling, de lasten om te slaan naar draagkracht, met name naar vermogen; de beperking van de beleggingsmogelijkheid voor geblokkeerd tegoed tot laagrentende en langlopende grootboekschuld doet degenen, wier vermogen door of ondanks hun wil liquide was, nog eens

bijzondere lasten dragen. Deze onbillijkheid kan door het instellen van een grootboek met soepele rentevergoeding, desnoods zonder aflossing, en met verhandelbaarheid na 2 à 3 jaar, tegen de stabiele koers nabij pari, worden opgeheven. Alwéér een voordeel van de soepele staatsobligatie.

P.

EEN MINDER GELUKKIG ADVIES.

Een zestal economen, waarvan de meesten ook nog als practici op financieel terrein gekenschetst kunnen worden hebben tot den minister van Financiën onder dagteekening van 18 Mei een onpractisch advies gericht. In het nummer van 29 Mei van dit blad heeft Professor Polak in een artikel „Scylla en Charybdis”¹⁾ den inhoud verkort weergegeven en zijn critiek geleverd. Ik meen, dat het bij deze critiek niet mag blijven, want de indruk mag niet worden gevestigd, dat het stuk de algemeen geldende gedachten weergeeft, welke heerschen in de meer wetenschappelijk getinte kringen der financieele practici.

Wij kunnen het er over eens zijn, dat het overheidsbudget groote zorgen baart, en een eerbiedwaardige hoeveelheid werk door het Departement van Financiën, besteed aan de samenstelling van een begrooting en van een nationaal budget, maakt het mogelijk de ernst van de situatie aan de hand van veel cijfermateriaal tot ons te laten doordringen.

Wij kunnen het er ook over eens zijn, dat in de vaststelling van onze buitenlandse wisselkoersen een inconsequentie ligt tegenover de regeeringspolitiek van beheerschte en zeer beperkte verhooging van loonen en prijzen en dat deze leidt tot het geven van kostbare toeslagen op de distributiegoederen. Het meest constructieve gedeelte van het advies ligt in de beschouwingen hieraan gewijd, al meen ik hier in den gevolgen gedachtengang een onjuistheid te moeten constateeren. Wanneer, zooals de stellers der nota aanbevelen, aangestuurd moet worden op een prijsniveau van $2 \times$ dat van 1939 en men aanneemt, dat het reële nationale inkomen 25 pCt. beneden den vooroorlogischen omvang blijft door afgenomen arbeidsproductiviteit, resulteert hieruit geen loonindex van 180, doch van 150, welke slechts kan stijgen bij vermeerdering van de productiviteit van den arbeid.

Doch dit is niet het onderdeel van het betoog, waartegen ik mij in het bijzonder wil richten. Voorwerp van mijn critiek is in de eerste plaats de simplistische oplossing, welke wordt aanbevolen voor de verlichting van het staatsbudget door middel van een vermogensheffing van 10 milliard gulden, welke over enkele jaren de vermogensaanwasbelasting zal moeten volgen.

„Uitgangspunt van ieder economisch saneeringsplan zal moeten zijn, dat Nederland weer in evenwichtigen toestand geraakt”, aldus de eerste zinsnede in de derde paragraaf van het besproken stuk. Indien voor uitgangspunt „doel” zou mogen worden gelezen, zouden wij ons daar gaarne mee willen vereenigen. Het woord uitgangspunt schijnt echter met opzet gekozen, want wat men wil is eerst een evenwichtig prijsniveau en evenwicht in de staatshuishouding in financieel opzicht en daarna een drastische heffing, teneinde de rentelasten van het staatsbudget te verminderen. (De rente van het bedrag der voorgestelde heffing wil men gescheiden houden van de overige begrooting).

In een debateringsclub kan men zich de luxe veroorloven uit te gaan van bepaalde ficties en daarop voortbouwende conclusies te trekken. Deze conclusies kunnen waardevol zijn, gelijk alle zuiver theoretische abstracties. Maar wanneer men zich met een advies wendt tot den minister van Financiën, moet men treden uit de sfeer van de debateringsclub en op de basis van de economische werkelijkheid gaan

¹⁾ Zie: „Scylla en Charybdis” door Prof. Dr. N. J. Polak in „E.-S.B.” van 29 Mei 1946, biz. 339.

staan. En in die werkelijkheid staan eenige onontkoombare feiten: 1e. Het wereldprijs- en loonniveau zijn uiterst onzekere factoren en zullen dat voorloopig blijven. 2e. Nederland verkeert gedeeltelijk nog in oorlogseconomie en gedeeltelijk in een kostbare en pijnlijke overgangsfase (waarin velen voor verbetering aanzien, wat in feite verdere intèring is).

Met het bereiken van den evenwichtigen toestand waarop de veel op een vermogensconfiscatie gelijkende vermogensheffing der zes heeren zou moeten wachten, zal in elk geval geruimen tijd gemoed zijn; doch laten wij optimist zijn en aannemen, dat dit evenwicht over enkele jaren in zicht zou kunnen zijn.

Deze enkele jaren moeten doorleefd worden in de zekerheid eener confiscatoire heffing op den achtergrond, hetgeen niet anders zeggen wil, dan dat een niet onaanzienlijk deel van het menselijk vernuft zal worden aangewend om te pogen aan deze als catastrophaal gevoelde operatie zooveel mogelijk te ontkomen, terwijl aan den spaarzin in deze tijden van onzekerheid uiteraard alles zal ontbreken. De debatclub is een goede plaats om de „announcement effects” nader te bespreken; hier moge volstaan worden met het constateeren van het feit, dat vóór alles gaat: herstel, d.i. opvoering van arbeidsproductiviteit, d.i. vorming van nieuw vermogen, waarvoor noodig is besparing en nog eens besparing!: een nieuwe geest van ijver en zuinigheid, ten doel hebbende, daarvan binnen afzienbaren tijd de vruchten te plukken. Het vooruitzicht van toekomstige heffingen op het vermogen is hiervoor verre van bevorderlijk.

Ik weet het: voor een vermogensaanwasbelasting en daaraan gekoppeld matige vermogensheffing pleiten zóóvele politieke argumenten, die meer in de ethiek dan in de economie gegrond zijn, dat deze heffingen op het programma van iederen minister van Financiën welhaast onvermijdelijk zijn. Maar dat deze operatie zoo snel mogelijk verloope, opdat de schade der onzekerheid zoo klein mogelijk zij, is van primair belang. Dat economie met de nuttige mogelijkheid schermen van zware heffingen, veel zwaarder dan die van minister Lieftinck, waarvan de praktische inbaarheid reeds twijfelachtig is, is daarom zoo extra te betreuren, omdat toch reeds zoo onvoldoende wordt ingezien hoe weinig nuttigs van de vermogensheffingen mag worden verwacht. Geen steentje der wederopbouw, geen eerlijk uitbetaalde schadevergoeding zal kunnen steunen op heffingen op vermogens (afgezien voorzover buitenlandsch bezit wordt geliquideerd) en hiermede kom ik tevens aan het tweede hoofdbezwaar tegen het adres: de wijze, waarop men de staatsschuld voorstelt. In een optelsom worden samengevoegd: de bestaande geyestigde schuld, de vlottende schuld gemaakt wegens gedane uitgaven, de schuld ingeschreven in het Grootboek voor den wederopbouw en de geleden oorlogsschade, welke nog niet is ingeschreven in het Grootboek. Beide laatste posten opgenomen voor 4,5 milliard gulden. Nu kan staatsschuld, die is ontstaan door het opnemen van geld enerzijds en een beleggingsdaad anderzijds economisch ongetwijfeld gedelgd worden door een heffing; maar wederopbouwschuld kan economisch slechts verdwijnen door betaling in koopkrachtig geld; d.i. uit de opbrengst van het toekomstige sociale product, waarvan de Staat een gedeelte door belastingheffing of door leening aan zich trekt. Een heffing op de vermogens in het verleden opgebouwd kan voor dit herstel niet dienen (met uitzondering alweer voorzover door liquidatie van buitenlandsche vermogens koopkrachtig geld kan worden verkregen) en het is één der fouten van het besproken adres, dat het voedsel geeft aan den populaireren waan: men moet het geld halen waar het zit. In feite moet tot besparing worden genoopt bij de bron, waaruit deze kan voortkomen en het groote probleem, waarvoor wij staan is niet, dat der bestaande staatsschuld, niet dat der heffingen, het is dat der bevordering der productiviteit en der zuinigheid.

Constructieve adviezen moeten gaan in de richting van de vorming van nieuw kapitaal en van opvoering der welvaart, welke een voldoende draagkracht moet bieden voor een verzwaarde schuldenlast. Die welvaart zal voorloopig onvermijdelijk moeten staan onder een druk, omdat van het kleinere maatschappelijk product een grooter deel dan vroeger zal moeten worden afzonderd voor herstel en dus niet voor directe consumptie zal kunnen dienen. Economen kunnen nuttig werk doen door hun medemenschen van die waarheid te doordringen; doch wanneer men voedsel geeft aan het geloof, dat die druk verminderd kan worden door aantasting der besparingen in het verleden, worden slechts ijdele verwachtingen opgewekt.

Mr. H. F. VAN LEEUWEN.

EEN VERMOGENSHEFFING VAN 10 MILLIARD GULDEN?

Het is niet mijn bedoeling mij hier te verdiepen in de vraag door Prof. Polak in het nummer van 29 Mei¹⁾ gesteld, of het niet beter ware de vermogensheffing van 10 milliard gulden terstond te doen plaats hebben, inplaats van deze als sluitstuk op de budgetaire saneering te doen fungeren, zooals door de heeren Van den Brink c.s. in hun nota aan den minister van Financiën wordt voorgesteld.

De praeelabele vraag evenwel is m.i. of een vermogensheffing van een dergelijken omvang wel practisch mogelijk is. Het gaat hier om het *belastbaar* vermogen, niet om een theoretisch wel te beredeneeren, maar practisch niet grijpbaar volksvermogen. Het moge waar zijn, dat de huidige staatsschuld in overwegende mate geen reëel vermogen vormt, maar slechts vermogenswaarden representeert, die in het verleden reeds vernietigd zijn (zooals in bedoelde nota wordt gezegd); dit wil nog geenszins zeggen, dat het wegwerken van een belangrijk deel van deze staatsschuld niet meer is dan een simpele herwaardeeringsprocedure, zooals deze in een bedrijf kan worden toegepast.

Dit belastbaar vermogen nu bedroeg in het belastingjaar 1940/41 12,2 milliard gulden. Zelfs indien men aanneemt, dat dit belastbaar vermogen in geld thans dubbel zoo groot is geworden, hetgeen vermoedelijk een illusie is, dan zou om 10 milliard gulden te heffen het belastingpercentage toch nog gemiddeld 40 pCt. moeten belooften. Het is mogelijk, dat er een aantal particulieren is aan wie een heffing van 40 pCt. of meer (of meer, want anders komt men niet op een gemiddelde van 40 pCt.) kan worden opgelegd, maar wie in de gelegenheid komt kennis te nemen van de balansen onzer bedrijven (grootte, zoowel als kleine) zal tot de conclusie komen, dat het volstrekt uitgesloten is te achten dezen een dergelijke aderlating te doen ondergaan. De herbouw der installaties, de aankoop van grondstoffen en de stijging der debiteuren reeds in dit eerste jaar na de bevrijding, hebben de liquide middelen in belangrijke mate doen verdwijnen, in vele gevallen zelfs ongeacht de blokkeering. En deze bedrijven moeten wel in deze heffing worden betrokken, wil men tot het gestelde bedrag van 10 milliard gulden komen.

Het is ook niet te verwonderen, dat een dergelijke vermogensheffing practisch niet uitvoerbaar is. In 1940/41 telde ons land 189.159 aangeslagenen in de vermogensbelasting met een gezamenlijk vermogen van 12,2 milliard gulden. Daarnaast waren er echter 1.536.430, dus 8 maal zoo veel, aangeslagenen in de inkomstenbelasting met een gezamenlijk inkomen van 3,3 milliard gulden, inclusief het inkomen uit vermogen. Deze verhouding in het oog vattende is het duidelijk, dat wij de gezondmaking onzer staatsfinanciën ten deze op een veel te smalle basis optrekken, door hierin uitsluitend de vermogensbezitters te betrekken. Wil men een dragelijk resultaat bereiken dan

¹⁾ „Scylla en Charybdis”, door Prof. Dr. N. J. Polak in „E.-S.B.” van 29 Mei 1946, blz. 339.

zal men de veel grootere categorie van inkomentrekkers zonder vermogen of beteekenis eveneens bij deze heffing moeten inschakelen en wel door een *heffing in termijnen*, want voor een heffing ineens komt deze breede schare uiteraard niet in aanmerking. Deze heffing in termijnen is het natuurlijke gevolg van het betrekken van de inkomentrekkers in de *aflossing* van staatsleeningen; een leening is, mits zij ten laste van den gewonen dienst geamortiseerd wordt, in wezen niets anders dan een heffing in termijnen. Het vraagstuk „heffen of leenen”, dat vanouds zooveel pennen in beweging heeft gebracht, is au fond dan ook geen kwestie van het tegenover elkander stellen van twee geheel verschillende stelsels, maar betreft slechts het zoeken naar de meest efficiënte methode om een heffing en daarmee een schuldvermindering te effectueeren.

Wil men deze gedachte in praktijk brengen — en zulks zal noodzakelijk zijn, omdat, zooals reeds werd gezegd, een heffing ineens van ettelijke milliarden tot mislukking is gedoemd — dan zal men er zich dus bij moeten neerleggen, dat van onze staatsschuld vooralsnog een grooter bedrag dan 13 milliard gulden (23 minus 10) blijft doorloopen. Ongetwijfeld beteekent dit, dat voorloopig de rentelast van onze staatsschuld dan evenredig hooger blijft, dan in geval van een zeer groote vermogensheffing ineens. Men moet zich de zaak echter zoo voorstellen, dat de Staat dan het bedrag, dat hij *niet* terstond heft, als het ware uitleent aan de belastingbetalers, die de meerdere rente, die de Staat op zijn schuld moet blijven betalen, jaarlijks met de aflossingstermijnen, opbrengen. Men bedenke hierbij, dat na een heffing ineens de Staat weliswaar minder rente heeft te betalen, maar anderzijds ook de belasting derft van het inkomen uit het aldus wegbelaste vermogen. Wezenlijk verschil in uitkomst is er dus niet.

Het lijkt geen twijfel, dat, indien aldus de desorganisatie van onze economische structuur, die het gevolg moet zijn van een heffing ineens van min of meer astronomische dimensies, wordt vermeden, een dergelijke, meer bedachtzame, procedure de voorkeur verdient. De parabel van het kind en het badwater is ook hier van toepassing. Ook het feit, dat de, mede in anticipatie op de komende heffingen, geblokkeerde gelden zijn gebruikt, *niet* ter schuldaflossing, maar ter verruiming van de geldmarkt in engeren zin, moet ons huiverig doen staan tegenover een groote vermogensheffing.

A. A. VAN SANDICK.

SPREIDING DER INDUSTRIE.

De bevolkingsconcentratie in het Westen van ons land.

In het zeehavengebied van Amsterdam en Rotterdam, waaronder hier de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht worden verstaan, woont op een oppervlakte, ongeveer gelijk aan het vierde deel van het geheele land, meer dan de helft van de Nederlandsche bevolking. Hier van wonen ruim 2,25 miljoen menschen in 5 steden met meer dan 100.000 inwoners: Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht en Haarlem. Daarnaast kent het gebied nog een tiental gemeenten met een uitgesproken stedelijk karakter, die meer dan 30.000 inwoners tellen. Met een bevolkingsdichtheid van 615 inwoners per km² (op 1 Jan. 1943) is het zeehavengebied van West-Nederland een der dichtstbevolkte streken van de aarde. In West-Europa kent men een gelijkwaardige bevolkingsdichtheid slechts in het Ruhrgebied, Saksen, het Engelsche katoendistrict en in sommige deelen van België.

Met recht kan men zich afvragen, of een soortgelijke concentratie der bevolking gewenscht is. Concentratie der bevolking in beperkte mate is alleszins toe te juichen. Hoewel in vele gevallen niet te vermijden (agrarische bebouwing), heeft het verspreide wonen vele bezwaren. Het maatschappelijk leven van de 20e eeuw vraagt een aantal

centrale voorzieningen, die niet dan met groote moeite en hooge kosten aan verspreid wonenden kunnen worden toebedeeld. De aanleg van gas-, water-, electriciteit-, telefoon- en rioleeringsnetten is slechts economisch verantwoord, indien per strekkende kilometer leiding een bepaald aantal aansluitingen verkregen wordt. Ook de voorziening in de cultureele behoeften (scholen, theaters, musea) wordt door verspreide bebouwing bemoeilijkt. Er dient dus zeer zeker gestreefd te worden naar concentratie der bebouwing in kernen. Het is echter evenzeer duidelijk, dat ook hier grenzen gelden. Door de concentratie der bevolking in te groote en te dicht op elkaar liggende steden kunnen vele andere problemen ontstaan, die een zoo grooten omvang kunnen aannemen, dat beperkende bepalingen dienen te worden gesteld. De bevolkingsconcentratie kan een optimum overschrijden, waarbij de kosten van de verschillende centrale voorzieningen per afnemer weer gaan stijgen en ook de verrichting van andere functies van het economisch leven toenemende moeilijkheden ondervindt. In het geheele Westen des lands doet zich dit reeds gevoelen. Zoo heeft men in Noord- en Zuid-Holland het drinkwatervraagstuk. Het verkeersprobleem in dit deel van Nederland is zonder radicale en zeer kostbare middelen niet meer op te lossen. De tunnel onder de rivier de Maas te Rotterdam moge daarvan als voorbeeld worden genoemd.

Ook voor de volksgezondheid zijn de groote steden schadelijk. Zij kenmerken zich o.a. door gebrek aan recreatieruimte vóór de bevolking. Gewezen moet worden op den schadelijken invloed van het jachtige leven in de groote steden op de psyche van de inwoners. Het aantal patiënten met nerveuze storingen, dat de wachtkamers der artsen in de groote steden bevolkt, is ontsellend.

De cultureele bezwaren, die aan de zeer groote steden verbonden zijn, kunnen al evenmin worden voorbijgezien. Hier zijn krachten werkzaam, die een sterk ontbindenden invloed hebben op de samenleving.

Al deze factoren geven aanleiding tot de vraag, of het niet gewenscht is, dat de Overheid voorzieningen treft, teneinde een verdere concentratie van bevolking in het Westen van ons land tegen te gaan en gelijkmatige spreiding der inwoners over het geheele land te bevorderen.

Mogelijkheden tot spreiding der bevolking.

De concentratie van de bevolking van ons land in de Westelijke provincies berust op de ontwikkeling van twee groepen van bestaansbronnen: handel en verkeer, en industrie. Immers, de in den landbouw werkzamen wonen geheel volgens de verwachtingen zeer gelijkmatig over het geheele land verspreid, al naar de aanwezigheid van cultuurgrond.

Hoewel de beteekenis van de industrie als bestaansbron in Holland en Utrecht in de laatste decennia zeer is toegenomen, zijn ook nu nog, evenals in het bloeitijdperk van de vroegere Republiek, handel en verkeer de voornaamste pijlers van het economisch leven in deze provincies; Amsterdam en Rotterdam zijn in de eerste plaats handels- en havensteden. Volgens de Bedrijfstelling 1930 geven de bedrijven uit de bedrijfsklassen handel, verkeer, crediet-, bank- en verzekeringswezen in de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht samen aan meer personen werk dan de industriële bedrijven (zie tabel 1).

Het grootste overwicht van de groep handel, verkeer etc. vindt men in de provincie Noord-Holland. In Utrecht is de industrie belangrijker.

Onderstaande cijfers spreken des te sterker, wanneer men bedenkt, dat voor het land als geheel het aantal werkzamen in de nijverheid dat in handel, verkeer en bankwezen met omstreeks 30 pCt. overtreft. Men kan zonder gevaar van groote fouten zeggen, dat vrijwel alle primaire bedrijven, die men in de bedrijfsklassen handel en verkeer aantreft, in het havengebied van het Westen

Tabel 1. Aantallen in de industrie eenerzijds en in de bedrijfsklassen handel, verkeer, credit-, bank- en verzekeringswezen anderzijds werkzamen in de provincies Zuid- en Noord-Holland en Utrecht. (Bedrijfstelling 1930).

Provincie	Industrie	Bedrijfsklassen handel, verkeer etc.
Zuid-Holland	239.239	246.675
Noord-Holland	188.996	209.602
Utrecht	51.223	39.522
Totaal	479.458	495.799

van ons land zijn geconcentreerd of aldaar hun hoofdzetel hebben. Het is duidelijk, dat deze primaire handels- en verkeersbedrijven te zeer aan de nabijheid van de in het Westen gelegen havens gebonden zijn, dan dat men ten opzichte hiervan maatregelen zou kunnen treffen ter voorkoming van een steeds verder schrijdende bevolkingsconcentratie. De middelen tot spreiding van de bevolking zullen derhalve gezocht moeten worden in het treffen van maatregelen bij de vestiging van bedrijven, die vallen binnen de in de tweede plaatsgenoemde groep van bestaansbronnen: de nijverheid. Inderdaad kan gezegd worden, dat er een groot aantal industriële bedrijven is, dat niet als allesbeheersende vestigingsvoorwaarde de onmiddellijke nabijheid van een zeehaven stelt. De beïnvloeding van de vestiging van deze industrieën is dus de weg, waarlangs de Overheid tot spreiding van de bevolking zou kunnen komen.

De huidige spreiding van onze industrie.

Industrievestiging wordt bepaald door een aantal factoren, die al naar den tak van het bedrijf wisselen van beteekenis. Om deze reden heeft men in elke staatkundige eenheid, waar zich industrievestiging voordeed, een zekere spreiding daarvan kunnen waarnemen. In ons land vestigde zich de textielnijverheid in Twente en Brabant, waar het mogelijk was tegen zeer lage prijzen arbeiders te verkrijgen. In Brabant vestigde zich om dezelfde redenen eveneens een belangrijk deel van de Nederlandsche sigarenindustrie. De stroocarton- en aardappelmeelindustrie kan men in de veenkolonien van Groningen en Drente aantreffen in de nabijheid van den grondstofleverenden veenkolonialen landbouw. De suikerindustrie vindt men in hoofdzaak bij het zeeleigebied van Zeeland, Noord-Brabant en de Zuid-Hollandsche eilanden, het centrum van de Nederlandsche suikerbieteneteelt.

Zoo zou men gemakkelijk nog een groot aantal voorbeelden kunnen noemen van primaire industrieën¹⁾, die om verschillende redenen buiten het zeehavengebied gevestigd zijn. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat er, zooals tabel 2 aangeeft, een aantal provincies in Nederland zijn, die een meer industriële structuur hebben dan de beide Hollanden en Utrecht.

De provincies met relatief de meeste industrie zijn, zooals blijkt; Overijssel, Limburg en Noord-Brabant. De provincies, die het zeehavengebied vormen, blijven nog — hoewel uiterst weinig — onder het gemiddelde van het Rijk. In absoluten zin is niettemin het zeehavengebied verreweg het belangrijkste industriegebied van Nederland.

Een bezwaar van dit overzicht is, dat geen onderscheid is gemaakt tusschen primaire en verzorgende bedrijven. Voor een zuiver inzicht in de mogelijkheden, die er bestaan om door middel van het bevorderen van industrijspreiding tot spreiding van de bevolking te komen, is het noodzakelijk, dat men weet, hoe de primaire industrieën over het land zijn verdeeld. De verzorgende industriële bedrijven zijn immers niet meer dan de bovenbouw op de primaire bestaansbronnen en hun aantal staat tot op zekere hoogte

¹⁾ Onder primaire industrieën worden hier begrepen alle industriële bedrijven, die hun afzet vinden over het geheele land of in het buitenland.

Tabel 2. Aantal werkzamen in de industrie, absoluut en in procenten van de totale beroepsbevolking. (Beroepstelling 1930).

Provincie	aantal werkzamen absoluut	in %	Provincie	aantal werkzamen absoluut	in %
Noord-Brabant	160.283	44,6	Friesland	40.003	26,7
Gelderland	126.614	38,4	Overijssel	108.497	48,3
Zuid-Holland	301.382	38,0	Groningen	50.615	33,2
Noord-Holland	239.339	37,9	Drenthe	25.015	29,1
Zeeland	24.521	24,6	Limburg	98.534	46,6
Utrecht	61.074	38,7	Het Rijk	1.235.912	38,8

in een gefixeerde verhouding tot het aantal inwoners van een landstreek²⁾. Overheidsbemoeiing met de vestiging van deze bedrijven is dan ook zeker niet de weg, waarlangs men tot spreiding van de bevolking zou kunnen komen. Men zal de aandacht in de eerste plaats moeten richten op spreiding der primaire industrie.

Het vaststellen van de beteekenis van de primaire industrie in de verschillende provincies van ons land mag zeker geen gemakkelijke taak worden genoemd. Het is namelijk niet zoo, dat men de bedrijfsgroepen, die de bedrijfstelling kent, nauwkeurig kan rubriceren als behoorende tot de groep der primaire of de groep der verzorgende bedrijven. In vrijwel iedere bedrijfstelling zal men primaire en regionaal of plaatselijk verzorgende bedrijven door elkaar aantreffen. Het zou derhalve een zeer gedetailleerde kennis van alle industriële bedrijven in Nederland vereischen om een eenigszins betrouwbare indeeling te verkrijgen. Practisch zal het alleen langs den weg van taakverdeling over verschillende instanties, die ieder afzonderlijk deskundig geacht kunnen worden, mogelijk zijn voor een bepaald gedeelte van het land tot een indeeling te komen. Een stap op dezen weg is reeds gezet door de Noordelijke Economisch-Technologische Organisatie voor Drente en Groningen en het Economisch-Technologisch Instituut Overijssel te Zwolle, die resp. de industrieën in de provincies Groningen en Drente en Overijssel op deze wijze hebben gerubriceerd. Daarbij is gebruik gemaakt van de cijfers van de Beroepstelling 1930³⁾.

Met de resultaten van de tellingen van de N.E.T.O. en het E.T.I.O. als uitgangspunt, is het op de hieronder omschreven wijze mogelijk tot een benadering te komen van de resultaten, die soortgelijke tellingen voor de overige provincies zouden opleveren. Het bleek, dat in de provincie Drente, waar een groot deel van de bevolking een agrarische levenswijze leidt (17,9 pCt. van de totale bevolking, de beroepsloozen inbegrepen, was in 1930 in deze provincie in den landbouw werkzaam) en het vervaartheil zeer laag is, 4,8 pCt. van de bevolking in 1930 in de verzorgende industrie werkte.

Voor de provincies Groningen en Overijssel waren deze percentages resp. 6,8 en 6,4. In deze provincies was het aantal agrariërs percentsgewijze aanzienlijk geringer. In den landbouw waren in Groningen en Overijssel resp. 10,4 en 11,3 pCt. van de totale bevolking werkzaam.

Deze uitkomsten gaven aanleiding tot de gedachte, dat er een zekere correlatie bestaat tusschen het percentage van de bevolking, dat in den landbouw werkzaam is en het percentage van de bevolking, dat in de verzorgende industrie werk vindt⁴⁾. Derhalve werd, op grond van de verhouding tusschen stedelijke- en plattelandsbevolking, gemeten aan de uitkomsten van de beroepstelling, voor

²⁾ Geheel juist is dit niet. In het havengebied van Nederland met de vele groote steden en een hoog vervaartheil zal het aantal „verzorgers” relatief hooger zijn dan in de agrarische streken van Oost-, Noord- en Zuid-Nederland.

³⁾ Het verschil tusschen de bedrijfs- en de beroepstelling is, dat bij de eerste niet, zooals bij de laatste, het geheele bedrijfsleven is geteld en daardoor de uitkomsten niet alle werkzame personen omvatten, terwijl bovendien de personen niet naar hun werkelijke woonplaats, doch naar de vestigingsplaats van het bedrijf zijn gerangschikt.

⁴⁾ Deze veronderstelling werd nog gesteund door de uitkomsten van overeenkomstige berekeningen voor een groot aantal gemeenten van zeer uiteenlopende economische structuur in de provincies Groningen, Drente en Overijssel.

de overige provincies het percentage van de bevolking, werkzaam in de verzorgende industrie, vastgesteld.

Hoewel op deze wijze uiteraard slechts een zeer ruwe schatting tot stand kon komen, ook omdat de cijfers van de Beroepstelling reeds betrekkelijk oud zijn, mag verwacht worden, dat voor het meten van de beteekenis van de primaire industrie in de verschillende deelen van Nederland onderstaande tabel eenig houvast geeft.

de grenzen van het zeehavengebied zijn gelegen, kan alleen worden verklaard uit de beperkte vervoersmogelijkheden naar verder afgelegen gemeenten, waar niet alleen grond maar ook arbeiders tegen nog voordeliger voorwaarden te verkrijgen waren geweest. De vervoersmogelijkheden bepaalden alzoo de keuze van de nieuwe vestigingsplaats.

Volledige decentralisatie van de industrie kan derhalve eerst worden verwacht, wanneer men de voordeelen van

Tabel 3. Verdeeling der in de industrie werkzamen volgens de Beroepstelling 1930 naar productie van delfstoffen (Beroepsklasse X: Oer, steenkolen en turf), plaatselijk verzorgende en primaire industrie, absoluut en in procenten van het totaal per provincie.

Provincie	Oer, steenkolen en turf		Plaatselijk verzorgende industrie		Primaire industrie		Totaal industrie	
	abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %
Noord-Brabant	264	0,2	58.395	36,4	101.624	63,4	160.283	100,—
Gelderland	463	0,4	53.075	42,0	73.076	57,6	126.614	100,—
Zuid-Holland	404	0,1	158.565	52,6	142.413	47,3	301.382	100,—
Noord-Holland	368	0,2	123.785	49,6	115.186	46,2	239.339	100,—
Zeeland	342	1,4	12.630	51,5	11.549	47,1	24.521	100,—
Utrecht	209	0,3	32.150	52,6	28.715	47,1	61.074	100,—
Friesland	350	0,9	23.180	57,9	16.473	41,2	40.003	100,—
Overijssel	1.558	1,4	33.210	30,6	73.729	68,0	108.497	100,—
Groningen	133	0,3	26.712	52,8	23.770	46,9	50.615	100,—
Drente	8.487	34,0	10.622	42,4	5.906	23,6	25.015	100,—
Limburg	38.869	39,4	39.110	39,7	20.555	20,9	98.534	100,—
Het Rijk	51.447	4,2	571.434	46,2	612.996	49,6	1.235.877	100,—

In de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht is, zooals blijkt, de beteekenis van de primaire industrie kleiner dan die van de verzorgende industrie. Noord-Brabant en Overijssel zijn voornamelijk de provincies, waar de primaire industrie de verzorgende in belangrijke mate overtreft. Niettemin zijn het toch weer de Westelijke provincies, die absoluut de meeste primaire industrieën tot zich hebben getrokken.

De beteekenis der vervoersmogelijkheden.

Bijna al deze industrieën zijn in dit gedeelte van ons land gevestigd uitsluitend om de voordeelen, die de nabijheid van groote havens en waterwegen en het belangrijkste gedeelte van het afzetgebied in het binnenland bood. In de eerste plaats kan men in het Westen des lands derhalve die industrieën geconcentreerd vinden, waarbij de factor vracht van grondstof en/of eindproduct een zeer belangrijk element in den kostprijs vormt. Anderzijds zijn er ook industrieën in Holland en Utrecht, waarvan de vestiging het gevolg is van het samenwerken van een aantal zeer speciale factoren, welke men alleen in groote steden met een veelzijdige arbeidsmarkt en ruime afzetmogelijkheden kan aantreffen. Typische voorbeelden van dergelijke industrieën zijn de diamantindustrie en de confectie-industrie in Amsterdam. Met uitzondering van wellicht de scheepsbouwrijverheid en de typische verkeersindustrieën, zooals bijv. de rijst- en gortpellerijen van de Zaanstreek, kan men zich eigenlijk, mits men uitgaat van betere mogelijkheden voor het massavervoer, de meeste primaire industrieën van het zeehavengebied eveneens in het overige deel van Nederland denken. De praktijk kent gevallen, die voor deze gedachte gegronde redenen geven. Men denke slechts aan de vrij recente vestiging van de tinindustrie in Arnhem, welke plaats nog zeer goede verbindingen heeft met Rotterdam en Amsterdam en daarmee met de zee.

Er zijn gevallen bekend, waarbij industriele bedrijven, afgestooten door de aldaar geldende hoge belastingen, hooge grondprijzen, alsmede de beperkte uitbreidingsmogelijkheden, zich reeds buiten de groote steden hebben gevestigd⁵⁾. Zuilen, Bussum, Weesp, Maarssen, Delft, Vlaardingen en Schiedam werden bijv. de vestigingsplaatsen van industrieën, die aanvankelijk in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam gevestigd waren. Dat al deze plaatsen binnen de invloedssfeer van de groote steden en binnen

het Westen des lands boyen het Oosten en het Zuiden ten opzichte van de vervoersmogelijkheden wegneemt en door aanleg van nieuwe of verbetering van bestaande waterwegen de grenzen van het zeehavengebied naar het binnenland verlegt. Alsdan zal de mogelijkheid bestaan, dat volledig wordt geprofiteerd van den goedkoopere grond, lagere lasten, rustiger arbeidersbevolking en de lagere loonen, die „de provincie” biedt⁶⁾.

Er staan de Overheid echter ook nog andere, minder kostbare wegen open om de concentratie van industrieën in en om de groote steden van Holland en Utrecht tegen te gaan en de vestiging buiten „het stadsgewest” te stimuleeren.

In de eerste plaats kan invloed worden uitgeoefend door verbod van vestiging in bepaalde streken. Wanneer hier deze mogelijkheid direct wordt uitgesloten, dan is dat slechts om praktische redenen. Industrievestiging is een zeer subtiele zaak. Men heeft steeds te maken met menschen, die op het punt staan groote sommen, vaak ook hun geheele eigen vermogen, op het spel te zetten. Voor deze menschen is het een oogenblik van groote beslissingen. Groote moeilijkheden liggen voor hen opgestapeld. Men doet dan ook beter op dit kritieke moment niet met verboden, maar met voorrechten te komen. Want ook door het verbinden van voorrechten kan men de industrievestiging naar bepaalde streken dirigeren.

Door aanleg of verbreding van een kanaal ontstaan in den regel zeer fraaie industrieterreinen, die tegen billijken prijs verkocht kunnen worden. Langs het Twenthe-kanaal liggen bijv. thans reeds eersteklas-terreinen, die op de industrie groote aantrekkingskracht uitoefenen. Belastingvrijdom voor in bepaalde streken des lands te vestigen industrieën gedurende een aantal jaren kan voorts een middel zijn en ook aanleg van terreinen uit fondsen ter bestrijding van werkloosheid, waardoor deze terreinen goedkoop ter beschikking van industrieelen gesteld kunnen worden.

Welke gebieden komen voor industrievestiging in aanmerking?

Het is duidelijk, dat al deze genoemde maatregelen, die financiële offers van den Staat vragen, niet willekeurig getroffen mogen worden, doch alleen ten behoeve van gebieden, waaraan speciale hulpverlening vanwege hun bijzondere sociaal-economische structuur gemotiveerd is en waar industrievestiging ook economisch verantwoord

⁵⁾ Drs. G. Th. J. Delfgaauw: „De tendenzen tot decentralisatie in de vestiging der nijverheid”. Publicatie van het Ned. Inst. v. Volkshuisvesting en Stedebouw. Serie voor Stedebouw VII, blz. 22.

⁶⁾ Prof. W. E. Boerman: „De industrie in het streekplan, mede in verband met plaats en omvang der bebouwing”. Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw, April 1939, blz. 93.

is. In ons land zijn zoodanige gebieden inderdaad aan te wijzen.

In de eerste plaats kan worden gedacht aan de oud-veenkoloniale deelen van de provincies Groningen, Drente en Overijssel, die een aaneensluitend gebied vormen, dat loopt van het Winschoterdiep tot aan de Overijsselsche Vecht. Deze streek ondervindt reeds sedert jaren ernstige moeilijkheden tengevolge van een onvoldoende ontwikkeling van de industrie na het beëindigen van de werkzaamheden in de veenderijen. Door Dr. E. W. Hofstee werd het schrikbarende grootte permanente bevolkingsoverschot in de Groninger veenkoloniale gemeenten aangetoond⁷⁾. Tot welke ongunstige sociale toestanden de druk op het bestaansmideleenniveau in de gemeente Emmen heeft geleid, mag algemeen bekend worden verondersteld⁸⁾. De economische en sociale toestand in sommige gemeenten van Noord-Oost-Overijssel is vrijwel even ongunstig. Ook het industriegebied Twenthe, dat een te eenzijdige structuur heeft, behoeft aanvullende industrievestiging van gevarieerden aard. Een ander deel van ons land, dat in dit verband de aandacht vraagt, is het gebied rondom de voormalige Zuiderzee, waar de vroegere visscherij grootendeels gedoemd is te verdwijnen en de bevolking noodzaak is andere middelen van bestaan te zoeken. Ook Friesland kent in het Zuid-Oostelijk deel van de provincie een aantal gemeenten, waar het permanente gebrek aan werkgelegenheid zeer groot is en de sociale nood zeer hoog is gestegen. Voor Gelderland kan wellicht aandacht worden gevraagd voor de Bommelerwaard. Deze voorbeelden van „special areas” in Nederland, die in de eerste plaats de bijzondere zorg van de Overheid vragen, kunnen gemakkelijk met nog enkele worden vermeerderd. In de nabijgelegen toekomst zal zich wellicht, tengevolge van de uitputting der mijnen, daar ook nog bijvoegen het Oostelijk gedeelte van Zuid-Limburg, terwijl in Noord-Brabant genoemd kunnen worden het West-Brabantsche kleigebied (ten Noorden van de spoorlijn Breda—Bergen op Zoom), waar, tengevolge van de concentratie in de suikerindustrie en den achteruitgang van de vlasnijverheid, een permanent vertrekoverschot is te constateeren, en de Langstraat, uitgezonderd Waalwijk, Vlijmen en Drunen, maar in het bijzonder Waspik en Kaatsheuvel, waar door de wijziging in de schoen- en leerindustrie de kleine bedrijven zijn verdwenen of verdwijnen en zoodoende het middel van bestaan teniet gaat.

In bovengenoemde deelen van Nederland doet zich het verschijnsel voor, dat de bevolking te zeer afhankelijk is van één bestaansbron, hetzij landbouw, veenderij, industrie of visscherij.

De vestiging van andere bestaansbronnen als nieuwe industrieën zou de kwetsbaarheid van het economisch leven verminderen, het evenwicht kunnen herstellen en de vlucht naar de steden uit deze „special areas” afremmen.

De in het voorgaande genoemde overheidsmaatregelen zouden deze industrialisatie zeer zeker gunstig beïnvloeden; het algemeen belang, dat eischt, dat het geheele land in het economisch leven wordt ingeschakeld, zoodat een gelijkmatige verdeling van de koopkrachtige arbeidersbevolking over het geheele land wordt verkregen en de sociaal ongewenschte spanning tusschen stad en land wordt opgeheven, zou hiermede tevens zijn gediend.

Samenvatting.

De helft van de bevolking van Nederland is geconcentreerd in het zeehavengebied van het Westen des lands (de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht), een gebied met een oppervlakte, welke gelijk is aan circa ¼

⁷⁾ Dr. E. W. Hofstee, „Sociaal-economische problemen der Groninger veenkolonien”, Assen 1943.

⁸⁾ Rapport over de toekomstige economische ontwikkeling van de gemeente Emmen, N.E.T.O. 1944.

Rapport S.D.A.P. Noodlijdende gebieden in Nederland — De Zuid-Oosthoek van Drente.

deel van het geheele land. De bevolkingsdichtheid was hier op 1 Januari 1943 615 inwoners per km², een getal, dat, wat de Westersche landen betreft, slechts bereikt wordt in het Ruhrgebied, Saksen, België en in het Engelsche katoendistrict.

Naast enkele voordeelen levert een dergelijke concentratie vele nadeelen op, welke de Overheid voor groote problemen stellen en zullen stellen. Op grond hiervan verdient het overweging, dat zij maatregelen treft, waardoor een verdere concentratie in het Westen wordt tegengegaan en een meer gelijkmatige spreiding der inwoners over het geheele land wordt bevorderd.

De concentratie van de bevolking in het Westen berust op de ontwikkeling van twee bestaansbronnen, n.l. handel en verkeer enerzijds en industrie anderzijds. De eerste groep, handel en verkeer, die van beide de grootste rol speelt, is te zeer aan de nabijheid van de in het Westen gelegene havens gebonden, dan dat zij voor het nemen van maatregelen in aanmerking komt, zoodat de te nemen maatregelen tot spreiding der bevolking slechts betrekking kunnen hebben op de tweede groep, de nijverheid, en hiervan dan nog slechts op de zgn. primaire industrie, welke voor de verschillende provincies werd berekend. Hierbij blijkt, dat de Westelijke provincies in absoluten zin de meeste primaire industrieën tot zich hebben getrokken, van welke industrieën men zich zeer vele ook in het overige deel van Nederland kan denken, mits betere mogelijkheden voor het massavervoer worden geschapen. Ook in het verleden zijn gevallen bekend, waarin uitsluitend de vervoersmogelijkheden de keuze van de vestigingsplaats bepaalden.

Naast de mogelijkheden, die de Overheid heeft om door aanleg van nieuwe of verbetering van bestaande waterwegen de grenzen van het zeehavengebied naar het binnenland te verleggen, staan haar nog andere wegen open om vestiging van industrieën buiten de provincies Holland en Utrecht te stimuleeren, in het bijzonder door het verbinden van voordeelen aan de vestiging in bepaalde streken. De aanbevolen maatregelen zullen van den Staat financiële offers vragen. Het is duidelijk, dat zoodanige maatregelen alleen getroffen mogen worden ten behoeve van gebieden, waaraan speciale hulpverlening vanwege hun bijzondere sociaal-economische structuur gemotiveerd is. Als zoodanige gebieden — „special areas” — kunnen worden genoemd de oud-veenkoloniale deelen van Groningen, Drente en Overijssel, Zuid-Oost-Friesland, Twenthe, de Zuiderzee-visschersplaatsen, de Bommelerwaard, het West-Brabantsche kleigebied, de Langstraat en, tengevolge van de uitputting der mijnen, wellicht voor de toekomst ook het Oostelijk gedeelte van Zuid-Limburg.

MR. H. R. MARIUS.
I. DIJKSTRA.

DE AMERIKAANSCH E VOORSTELLEN VOOR EEN VRIJER HANDELSVERKEER EN ZOO VOLLEDIG MOGELIJKE WERKGELEGENHEID.

Reeds in het beginstadium van de in den vorigen herfst te Washington tusschen Amerikaansche en Britsche financiële deskundigen gevoerde onderhandelingen over een groote dollarleening, verklaarde de onlangs overleden Lord Keynes, de leider der Britsche delegatie, aan de pers: „To put world economy on the right lines is worth immensely more than any of the sums that have been mentioned”. De onderhandelingen hebben dan ook een veel ruimer terrein bestreken dan alleen de vraag, of de Vereenigde Staten bereid waren Engeland een leening te verstrekken; zij zijn doorgedrongen tot de fundamentele economische wereldvraagstukken.

Het resultaat van het overleg is geweest, dat op 6 December door het uitvoerend gedeelte van de Ameri-

kaansche Regeering een aantal voorstellen werden gepubliceerd, die, door de Britsche Regeering tezamen met de leeningsvoorwaarden als basis voor discussie aanvaard, inmiddels aan een aantal andere Regeeringen zijn voorgelegd.

Voorzoover thans bekend, zullen in den herfst van dit jaar onder auspiciën van den Economischen en Socialen Raad der Vereenigde Volkeren preliminaire besprekingen tusschen de Regeeringen van 15 landen plaatsvinden, terwijl de officieele Economische Wereldconferentie, die zich over de voorstellen zal moeten uitspreken, waarschijnlijk in het begin van 1947 bijeen zal komen.

Economische activiteit en handelsbelemmeringen.

De voorstellen houden zich voornamelijk met twee punten bezig, en wel ten eerste met het verkrijgen en handhaven van een hoog en stabiel niveau van economische activiteit en daardoor van werkgelegenheid en in de tweede plaats met het wegnemen van handelsbelemmeringen. Het behoeft geen betoog; dat deze twee punten ten nauwste met elkander verband houden; de vraag is slechts, hoe hier de causaliteit ligt en behoort te liggen.

In de jaren voor den eersten wereldoorlog werd, vooral dank zij de vrijheid van internationale goederenruiswisseling, een groote mate van economische activiteit en stabiele werkgelegenheid bereikt. Tusschen beide wereldoorlogen in lag het verband echter juist omgekeerd en werden, ter handhaving van een zoo groot mogelijk werkgelegenheid, in de afzonderlijke landen tot in het absurde toe aan den internationalen handel belemmeringen in den weg gelegd.

Dit was in het algemeen geen kwestie van principe; men kantte zich niet tegen den internationalen handel, omdat men tegen dien handel op zichzelf bezwaar had. Integendeel, de juistheid van het beginsel der internationale arbeidsverdeling vond vrijwel algemeen erkenning. De practische politiek werd echter niet door beginselen geleid, doch door noodtoestanden, voortgekomen uit den invloed van de werelddepressie op de nationale huishoudingen, uit vraagstukken, die verband hielden met voortbrenging en afzet van een aantal primaire grondstoffen, uit de gedragingen van zekere internationale kartels en voorts ook uit het internationale schuldenvraagstuk. De practische politiek werd een steeds desastreuzer vormen aannemend complex van noodmaatregelen, door den eenen Staat genomen ten koste van den ander; een vicieuze cirkel, die alleen door gemeenschappelijk handelen had kunnen worden doorbroken. Doch daartoe ontbrak het onmisbare vertrouwen, waarbij nog kwam, dat allengs op het gebied van arbeid en kapitaal kunstmatige toestanden waren ontstaan, die aan een drastische koerswijziging hinderpalen in den weg legden.

De tweede wereldoorlog heeft hierin zeker geen verandering ten goede gebracht. Het kunstmatigheids-element is nog versterkt, verschuivingen in de internationale schuldenverhoudingen, wijzigingen in de handelsstromen, de moeilijkheden, voortkomende uit de omschakeling van oorlogs- op vredesproductie, zullen er zeker niet toe bijdragen de causaliteitsrichting in deze materie haar beslissende wending te geven. Toch is het zonneklaar, dat dit zal moeten geschieden, wil men ooit uitkomen uit den juist in de verkeerde richting werkenden cirkelgang, die, uitgaande van het economische nationalisme, via de vernietiging van de wereldhuishouding, de nationale huishoudingen in steeds toenemende mate moet verstikken. Niet door restrictie, slechts door expansie kan het zoo vurig begeerde en stabiele niveau van economische activiteit, werkgelegenheid en welvaart worden bereikt.

Dit inzicht — en hierdoor onderscheidt de huidige situatie zich gunstig van die der dertiger jaren — is thans in sterker mate gemeen goed geworden; waarmede echter geenszins gezegd is, dat het economisch nationalisme overwonnen zou zijn. Dit dreigt integendeel nog te worden

versterkt door de primaire plaats, welke in de nabije toekomst in de economische politiek aan het voorkomen van massale werkloosheid zal worden toegekend. Vrijwel alle Regeeringen hebben gedurende den oorlog op dat gebied vergaande beloften gedaan en men voelt zich dan ook terecht alleen daarom reeds geroepen deze na te komen.

Gebrek aan vertrouwen in elkanders oprechtheid en politieke stabiliteit hebben daarbij de tendens om hen, die voor het welzijn van een bepaald volk verantwoordelijk zijn, namelijk de Regeeringen, er maar al te licht toe te brengen breedheid van visie achter te stellen bij het vermijden van risico's. Daarin ligt de groote economische en sociale paradox van dezen tijd, dat het economische en sociale leven te zeer beheerscht wordt door verantwoordelijkheid tegenover anderen. Wie zich alleen maar verantwoordelijk weet tegenover zichzelf, durft risico's te nemen; wie verantwoordelijk is tegenover anderen en bovendien, zooals de Regeeringen, door dezen ter verantwoording kan worden geroepen, durft dat vrijwel nimmer; volkomen begrijpelijk. Doch daaruit volgt dan ook, dat de toegenomen verantwoordelijkheid van de Overheid voor het economisch gebeuren een ernstige belemmering dreigt te vormen voor het betreden van elken weg, die niet met volstrekte zekerheid tot het primair geachte doel, i.c. de werkloosheidspreventie, moet leiden.

Het is duidelijk, dat deze „verantwoordelijkheidspolitiek” vooral funeste gevolgen zal moeten hebben, wanneer die verantwoordelijkheid eenzijdig wordt gevoeld in het motief der werkloosheidspreventie. Wie een ruimeren vorm van verantwoordelijkheid kent, in dien zin, dat het voorkomen van werkloosheid slechts een *onderdeel* vormt van de te volgen algemeene welvaartspolitiek, loopt reeds direct veel minder kans een hinderpaal te vormen voor een expansieve economische ontwikkeling. Hij weet, dat het in het geheel geen kunst is werkgelegenheid te scheppen ten koste van het welvaartspeil en dat hij dit doel te allen tijde kan bereiken. De groote taak, aan de economische politiek gesteld, is echter om een hoog welvaartspeil te bereiken en daarbij tevens een zoo hoog mogelijk niveau van economische activiteit en werkgelegenheid. Wie in de eerste plaats naar algemeene welvaart streeft, zal ook inzien, dat de restrictieve weg, de weg, die de wereld berooft van het op de meest nuttige wijze gebruiken harer zeer groote, doch geografisch verspreide hulpbronnen, niet een weg kan zijn, die tot het gestelde doel leidt, en hij zal daarom eerder geneigd zijn, in het bewustzijn van zijn verantwoordelijkheid voor de welvaart van zijn volk, het risico te aanvaarden, dat verbonden is aan het opgeven van de volledige nationale souvereiniteit op het terrein der economische internationale betrekkingen.

De voorstellen der Vereenigde Staten.

Om dit laatste zal het in feite gaan bij de onderhandelingen, die straks zullen worden gevoerd, en waarbij de eerder genoemde Amerikaansche voorstellen als basis voor verdere discussie zullen dienen.

Men kan de beteekenis van het feit, dat het juist de Vereenigde Staten zijn geweest, die ditmaal de koe bij de horens hebben gehad, nauwelijks overschatten. Zij toch zijn het, die door hun belangrijkheid als crediteurland en tevens als 's werelds grootsten producent enconsument door het openstellen van hun grenzen voor den invoer bij uitstek de mogelijkheid bezitten om de wereldeconomie weer in het rechte spoor te brengen.

Dat dit initiatief door anderen zal moeten worden opgevangen, spreekt vanzelf, en dat door het verband, gelegd tusschen deze plannen en de aan Groot-Brittannië te verstrekken leening, ook een bres kan worden geslagen in het voor de wereldeconomie zoo ongunstige systeem der Britsche preferentieele rechten, stemt hoopvol.

Volgens de inleiding tot de voorstellen wordt de internationale handel klein gehouden door:

1. Belemmeringen, opgelegd door de Regeeringen.

2. Belemmeringen, in den weg gelegd door combinaties of kartels van het particuliere bedrijfsleven.
3. Vrees voor wanorde in de markten van primaire grondstoffen.
4. Onregelmatigheid of vrees voor onregelmatigheid in de productie of in de voorhanden werkgelegenheid.

Zij stellen daarom in de eerste plaats vast, dat er tusschen de volkeren economische samenwerking moet zijn; vervolgens geven zij eenige principes en richtlijnen met betrekking tot het bereiken en handhaven van een zoo groot mogelijke werkgelegenheid; daarna volgen bepalingen, die betrekking hebben op een permanente organisatie (I.T.O.), waarna de bepalingen komen, die het belemmeren van den internationalen handel door de Regeeringen zullen moeten beperken. Tenslotte volgen een aantal aanbevelingen, die betrekking hebben op de belemmeringen, uitgaande van het particuliere bedrijfsleven en de internationale goederenrestricties.

Enkele opmerkingen.

Het spreekt vanzelf, dat de voorstellen, zooals ze werden gepubliceerd, hoeveel waardeering men daarvoor ook in groote lijnen mag hebben, nog geenszins voldoen aan alle eischen, die men aan een uiteindelijke regeling meent te mogen stellen.

De gevaarlijkste fout, in de voorstellen gemaakt, is naar onze meening, dat hun inhoud een compromis vormt tusschen wenschelijkheden voor de toekomst en mogelijkheden voor het heden, waarbij het accent gelegd is bij de toekomst en het heden een negatieve behandeling krijgt. Dit verwart het beeld en schept misverstanden, die vermeden kunnen worden, wanneer men scherp onderscheid maakt tusschen het gewenschte toekomstige economische wereldbeeld en het complex van concrete maatregelen, dat gedurende het overgangstijdsperk moet worden genomen om de verhoudingen te normaliseeren. Er is in dien gedachtengang plaats voor een algemeene overeenstemming omtrent het doel, daarna voor een positief ingesteld plan voor de overgangsperiode en vervolgens voor het vaststellen van de lijnen, langs welke men den min of meer genormaliseerden voorloopigen toestand in den uiteindelijke wil doen overgaan.

Een ander belangrijk punt, dat nadere overweging verdient, betreft den duur van de overgangsperiode. Indien men een bepaalde tijdslijmieet vastlegt, zal deze voor sommige gevallen te lang, voor andere te kort zijn. Daar komt nog bij, dat er industrieel achterlijke landen zijn, zooals Britsch-Indië, die ongetwijfeld aanspraak zullen maken op een zeer veel langere overgangs- of uitzonderingsperiode dan met andere landen het geval is. Daarom rijst de vraag, of het niet gewenscht zou zijn de ontwikkeling gedurende de overgangsperiode onder de controle te houden van regelmatig plaatsvindende conferenties. Daarin zou dan de voortgang, gemaakt in de richting van de gewenschte economische wereldorde, kunnen worden beoordeeld, besluiten kunnen worden genomen om verderen voortgang te bevorderen en wat dies meer zij, waardoor men vanzelf minder behoefte zou gaan gevoelen aan het fixeeren van een einddatum, waarop plotseling alle tot dat oogenblik nog toegelaten belemmeringen en bijzondere regelingen tegelijk zouden moeten vervallen.

Ook geven de voorstellen aanleiding tot de opmerking, dat niet is voorzien in een arbitrale instantie, bevoegd om te oordeelen over de talrijke interpretatiekwesaties, waartoe de bepalingen door hun veelal onvermijdelijke vaagheid aanleiding zullen geven.

Een vraag van fundamenteel belang voor de doeltreffende werking der te sluiten overeenkomsten rijst ook tengevolge van het eerherstel, dat men aan de meestbegunstigingsclausule heeft toegedacht. Wanneer deze clausule zoo zou worden geïnterpreteerd, dat ook niet-aangesloten daarvan zouden kunnen profiteren, zonder hunnerzijds gelijkwaardige concessies te doen, zou het voordeel van het

lidmaatschap der beoogde club van economisch verbonden landen, op zijn minst genomen, dubieus zijn. Wil men er in slagen vele, zoo mogelijk zelfs alle, landen voor het doel te winnen, dan dient het buiten blijven staan te worden gestraft door een reëel verschil in behandeling.

Het zou te ver voeren hier op alle punten, die niet geheel duidelijk zijn, of die aanleiding geven tot critiek, alsmede op de punten, die men bovendien nog gaarne geregeld zou zien, in te gaan. Zij doen aan de groote betekenis van de voorstellen niet af. Slechts zullen zij nog een grondige revisie daarvan noodig maken, voordat de voorstellen in den vorm eener algemeene overeenkomst zullen kunnen worden aanvaard. Deze worden thans overal ter wereld nauwkeurig bestudeerd, zoowel door regeeringscommissies (hier te lande de Commissie-Verrijn Stuart), alsook door de organen van het vrijé bedrijfsleven. Zoo zal ook de Internationale Kamer van Koophandel, die haar sporen op dit gebied in den loop der jaren zeker verdiend heeft en welke permanente apparatuur zoo bij uitstek geschikt is om in deze soort aangelegenheden voorbereidend werk te doen en een in internationalen kring aanvaard advies uit te brengen, zich in haar half Juni te houden Conseilvergadering vrijwel uitsluitend met de voorstellen bezig houden, in de hoop de wereld te helpen behöeden voor het mislukken van onderhandelingen, die tot een goed einde gevoerd moeten worden, omdat daarvan de welvaart van alle volkeren en in laatste instantie ook de duurzaamheid van den vrede zal afhangen.

Dr. E. D. DE MEESTER.

DE VERHOUDING TUSSEN NATUURLIJKE EN SYNTHETISCHE RUBBERS.

Uit het overzicht in ons vorig artikel¹⁾ moeten wij bij een vergelijking tusschen synthetische en natuurlijke rubbers twee feiten vasthouden, en dat zijn in de eerste plaats, dat de synthetische industrie stevig gefundeerd is en dat zij in meer dan één land — de Vereenigde Staten en Rusland — onmisbaar geacht zal blijven en in de tweede plaats, dat de integratie van grondstof- en bewerkingsindustrie, zoowel ook als de industriele vervaardiging op zichzelf, bepaalde voordeelen boven de oerproductie hebben. Wat het eerste betreft heeft de „Rubber Director” in de Vereenigde Staten geconstateerd: „Cost of operation of many will be so low that at the end of the emergency, decisions will have to be made as to how they are to be operated. It is hoped that enough will be operated so as to protect this nation against the danger of ever again being cut off from supplies of rubber”²⁾. Kortere tijd vroeger heette het „a large part of the synthetic industry must and will live”³⁾. Het is dus in principe geen vraagstuk, of er een synthetische industrie in bedrijf zal blijven of althans in gereedheid zal worden gehouden. Hiermede is reeds het eerste kostenvraagstuk aangewezen.

Doch er liggen meer economische vraagstukken. Met een natuurlijke rubbervoortbrenging van normaal 1.600.000 ton jaarlijks en een jaarlijksche synthetische wereldrubberproductiecapaciteit van 1.700.000 à 1.800.000 ton⁴⁾, ligt er erger dan voor dezen oorlog het vraagstuk van een teveel, dat niet kan worden opgenomen. Immers, de jaarlijksche wereldconsumptie heeft als maximum 1.200.000 ton bedragen. Men behoeft ongetwijfeld niet pessimistisch te zijn en mag in de toekomst een toeneming van de consumptie verwachten; men kan zelfs door de ontwik-

¹⁾ Zie „Synthetische rubber in Amerika” in „E.-S.B.” van 12 Juni 1946.

²⁾ U.S. War Production Board, „Special Report of Office of Rubber Director on the synthetic rubber program” 1944, in de „Introduction”.

³⁾ U.S. War Production Board, „Progress Report No. 6”, 1944, blz. 11.

⁴⁾ Dr. P. Honig, „Synthetische rubber in Amerika” in „Chemisch Weekblad” van 10 November 1945, blz. 91.

keling van de luchtvaart zeer optimistisch zijn en ook op andere gebieden een toenemend verbruik verwachten. Maar toch, hoe men het ook bekijkt, de snelle ontwikkeling in het verleden kan bezwaarlijk als basis voor de toekomstprognose dienen, omdat het onwaarschijnlijk is, dat de luchtvaart aan de rubber dezelfde ontwikkeling zal geven als de auto, omdat voorts de rubberproducten, de wegen en auto's een langere levensduur hebben en omdat nieuwe toepassingen voor rubber op groote schaal slechts langzaam tot ontwikkeling komen. Zij zijn er — wij denken bijv. aan de pliofilm, aan een vinding om een verbeterd imitatieleer te maken —, maar tegelijkertijd worden zoowel deze nieuwe als de bestaande afzetmogelijkheden door de synthetische producten bedreigd. In Amerika waren in 1938 reeds 64,1 pCt. van de geproduceerde tractoren met het wieltype voor den landbouw van rubberbanden voorzien en de vooruitgang ten opzichte van 1937 (45,6 pCt.)⁵⁾ mag doen verwachten, dat nadien deze ontwikkeling verderen voortgang vond. Het maandblad „Tin” schatte het aantal motorvoertuigen in de wereld op 1 Januari 1940 op 45 miljoen en verwacht, dat er voor de volgende 10 jaar 70 miljoen noodig zullen zijn⁶⁾. Men kan zeker aannemen, dat het aantal vrachtwagens zal toenemen, maar met betrekking tot de personenauto's staan wij voor een open vraag, want de Vereenigde Staten zijn een behoorlijk verzadigde markt en Europa is een zwaar verarmd werelddeel. Hoezeer men ook optimistisch moge zijn ten aanzien van het wereldverbruik in de toekomst, men kan toch zeker niet zoover gaan, dat men verwacht, dat alles, wat gemaakt kan worden, noodig zal zijn. Indien men voorloopig een 1.500.000 ton als in de toekomst bereikbaar beschouwt, zal men niet zoo heel ver mis grijpen⁷⁾.

Dit betekent, dat er een niet te plaatsen teveel zal zijn. En dan is het noodzakelijk om tot een vergelijking van de synthetische en natuurlijke rubbers te komen. Met betrekking tot de natuurlijke rubbers moeten wij dan wel zeer principieel onderscheid maken tusschen 2 groepen producenten, nl. de zgn. bevolkingsproducenten en de ondernemingen. Deze bevolkingsproducenten treffen wij niet alleen in Nederlandsch-Indië en Malakka, doch ook elders in Azië aan; het totale areaal rübbertuinen, dat zij ter beschikking hebben, bedroeg, de correctie voor de Indische bevolkingsrubber in aanmerking genomen, per einde 1940 5.700.000 acres tegen een ondernemingsaanplant van 4.600.000 acres. Nu weten wij, dat beide categorieën technisch lang niet gelijkwaardig zijn. Maar economisch evenmin. En is technisch ongetwijfeld de bevolkingsrubber de mindere, economisch liggen de omstandigheden heel anders en is zij dit niet. Rubber is dan een product der verzamelijverheid en als zoodanig wordt de omvang van de productie — ook bij deeltap — in laatste instantie niet beheerscht door kostprijsoverwegingen, maar door de vraag, welk inkomen de tapper wenscht te verdienen en in hoeverre hij met ander werk meer of gemakkelijker hetzelfde kan krijgen. Men moge zich toch goed voor oogen houden, dat de bevolking van Nederlandsch-Indië bijv. met zeer geringe vergoedingen tevreden was. Wij brengen in herinnering, dat zij in de jaren 1932 t/m 1936 naar schatting inkomsten ontving, welke varieerden tusschen 6,72 en 13,07 cent per kg. In Amerika was men van oordeel, dat de bevolking de productie bij 2½ à 3 dollarcents zal voortzetten. Wij hebben hier dus geen kostenvraagstuk, maar moeten aan den anderen kant ook beseffen, dat er geen zekerheid van omvang der productie bestaat. Individueel hangen continuïteit en omvang der productie af van de vraag, of rubberwinning relatief lucratief is. Maar tot nu toe heeft de ervaring aangetoond, dat de bevolking zelfs onder de ongunstigste omstandigheden

nog rubber tapt en zulks is ook, als men den aard van het bedrijf voor oogen houdt, volkomen logisch. De facto is deze categorie producenten dus steeds — en dan feitelijk buiten mededinging — aan de markt en zal dus steeds een gedeelte van de vraag bevredigen, ook in strijd met de synthetische rubbers, voorzover deze geen beschutte markt hebben, d.w.z. tenzij men de bevolkingsrubbers *niet wenscht te koop*. Kwalitatief is deze bevolkingsrubber als massa inferieur aan het ondernemingsproduct, doch voor het massaverbruik — en wij denken dan aan buitenbanden en ook bepaalde mechanische goederen, zolen en hakken — is zij ongetwijfeld geschikt. En nu weten wij, dat een groot gedeelte van de rubberconsumptie massaverbruik is, dus voor de bevolkingsrubber in aanmerking komt, zij het, dat de onregelmatigheid der partijen voor de rubberverwerking extra-kosten zal medebrengen. Wij meenen echter, dat in de concurrentie deze categorie, voorzover zij wil produceeren, wel erg sterk staat en dit geldt in kleinere of grootere mate, al naar de plaatselijke verhoudingen, voor deze heele categorie.

Voor de ondernemingsrubber liggen de verhoudingen anders. Dit geldt ook voor die aanplantingen, welke, hoe-wel statistisch tot de bevolkingsrubber gerekend, in feite min of meer hetzelfde karakter hebben en naar gelang het karakter meer identiek wordt, dus in sterkere mate, zij het nooit in dezelfde, omdat de verhoudingen steeds eenvoudiger blijven.

Voor de ondernemingsrubber beschikken wij thans ook over cijfers. Ten behoeve van het internationale rubbercomité zijn vele jaren kostprijgegevens verzameld, welke nooit werden gepubliceerd, doch thans door de Amerikanen wel bekend zijn gemaakt⁸⁾. Deze toonen aan — een feit, dat een ieder reeds wist —, dat deze kostprijzen zeer uiteenlopend zijn, zoowel voor de individueele ondernemingen als voor de verschillende gebieden. Een beeld geeft het volgende overzicht:

„All-in”-kostprijs — groote ondernemingen (pence per lb).

	1935	1936	1937
Malakka	6,08	6,13	6,15
Nederlandsch-Indië	6,66	6,20	5,24 ⁹⁾
Fransch Indo-China	5,79	5,51	5,49
Ceylon	?	?	6,66

Deze kostprijzen zijn volgens het officieele formulier, dat indertijd werd opgesteld, en de cijfers representeerden toen 44 pCt. van alle ondernemingen op Malakka, 40 pCt. in Nederlandsch-Indië, 73 pCt. in Fransch Indo-China en 25 pCt. op Ceylon. Voor vracht en verkoopcourtage was hierin -60 pence per lb. begrepen. De afschrijving op machines en gebouwen (£ 6,94 per acres) geschiedde op basis van 7½ pCt., waarbij als normale productie 400 lb. per acre of zooveel minder als de restrictie toestond was aangenomen. De kapitaalsuitgaven voor den aanplant waren getaxeerd op £ 34,98 per acre en afschrijving vond plaats op basis van 4 pCt. over dezelfde productie. Tenslotte waren in deze kostprijzen bedragen opgenomen, welke winstaandeelen representeerden (tot October 1936 -20 pence per lb., daarna -10 d.). De kosten van hoofdkantoor en agent waren opgebracht tot October 1936 met -40 pence per lb., daarna met -30 d. Op dezen kostprijs valt wel een en ander aan te merken, ook wat de verdeling betreft, maar wij willen dit thans alleen in groot verband zien en dan bestaat alleen ernstig bezwaar tegen de afschrijving op den aanplant. Immers, het moge waar zijn, dat bepaalde boomen op 40-jarigen leeftijd nog volop produceeren¹⁰⁾, maar de vraag is, of er dan nog van een aanplant op volle productie sprake is — er zal dan een belangrijk aantal uitvallers of mindere produ-

⁵⁾ „Rubberindustry of the United States 1838-1939”, 1939, blz. 12.

⁶⁾ „Tin”, October en September 1945, resp. blz. 8 en blz. 1.

⁷⁾ De hoogste schatting is thans van de leiding der Dunlop, nl. 1.750.000 à 2.000.000 ton.

⁸⁾ U.S. War Production Board, „Special Report of Office of Rubber Director on the synthetic rubber program”, 1944, appendix A.

⁹⁾ Invloed van de devaluatie van den gulden.

¹⁰⁾ „Rubber. History, production and manufacture”, 1940, blz. 7.

centen zijn — en bovenal de ontwikkeling, welke wij nu al jaren in de rubbercultuur met superieur plantmateriaal waarnemen (oculaties en superieur zaailingenmateriaal), maakt het noodzakelijk rekening te houden met de economische veroudering — dat aanplantingen niet meer mee kunnen — en zodoende dus een korteren dan den technischen levensduur te bepalen. Welke rubberproducent acht thans zijn aanplantingen van 1920 of 1924, in het licht der latere ontwikkeling, nog volwaardig? Doch met dit al geven de cijfers voor de verhoudingen der productiegebieden een aardig beeld.

Een beeld in de productiegebieden geeft het volgende overzicht van de percentages der productie, welke werden geproduceerd tegen een „all-in” kostprijs in pence per lb. van

	Malakka			Ned.-Indië		
	1935	1936	1937	1935	1936	1937
tot 4,75 d.	—	—	—	0,2	13,5	22,8
4,76—5,25 „	12,1	1,4	15,9	2,6	11,3	39,6
5,26—5,75 „	19,5	25,5	11,2	10,3	8,1	15,4
5,76—6,25 „	39,8	47,8	34,1	17,0	15,8	12,8
6,26—6,75 „	16,8	17,5	23,2	29,1	18,7	4,7
boven 6,76 „	11,8	7,8	15,6	40,8	32,6	4,7
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Nu zijn dit helaas oude cijfers, maar zij geven een beeld van de verhoudingen, dat ook nadien is blijven bestaan; echter zijn in den loop der jaren de kostprijzen niet onbelangrijk gestegen; in de eerste 5 maanden van 1941 bedroeg de stijging t.o.v. 1937 op Malakka 1,15 tot 1,65 pence per lb., waarbij uiteraard de transportkosten (vracht en assurantie) een groote rol speelden.

Tot slot nog enkele cijfers (4e kwartaal 1938) over de rubbercultuur in Nederlandsch-Indië: voor 78,25 pCt. der ondernemingsproductie liepen de kosten voor afschrijving, enz., van 1,91 tot 4,84 pence per lb., waarbij kwam voor afschrijving op gebouwen en machines van -,37 tot -,67 d., voor afschrijving op aanplant van -,79 tot 1,44 d. en voor uitvoerrecht -,87 d. De totalen varieerden van 4,10 d. tot 7,50 d. per lb. De hogere kosten voor de overige productie werden veroorzaakt door hogere directe kosten en hogere afschrijvingen, vooral op den aanplant.

Wij kunnen hieruit de conclusie trekken, dat — deze cijfers als juist aanvaardend — in 1937 op Malakka ruim 84 pCt. en in Nederlandsch-Indië zelfs ruim 95 pCt. der ondernemingsproductie werd verkregen tot een kostprijs van maximaal 6,75 d., in welken bovendien uitvoerrechten waren begrepen. Omgerekend tot dollarcenten tegen den toenmaligen koers beteekent dit 13,88 c. per lb. Nu moeten wij daarbij bedenken, dat deze kostprijs beïnvloed is geworden door een gemiddeld restrictiepercentage van 16½ pCt. extern (intern dus hooger) en dat de uit superieur plantmateriaal bestaande tuinen een lagere kostprijs hebben dan andere. Daartegenover staat weer, dat afschrijving op den aanplant te laag in rekening was gebracht. Nemen wij een lagere kostprijs, nl. 5,25 d. (= 10,79 dollarcenten), dan kon daartegen bijna 16 pCt. der ondernemingsproductie op Malakka en ruim 62 pCt. van die in Nederlandsch-Indië in 1937 worden verkregen.

Hoe de kosten zich na dezen oorlog zullen ontwikkelen, is nog niet bekend, maar aangenomen mag worden, dat de loonen belangrijk zullen stijgen, evenals de aanschaffingen van elders. Loonen maken in de rubber ongeveer 40 pCt. van de kosten uit en daardoor stijgen ook de afschrijvingen, indien deze op basis der vervangingswaarde geschieden. Bovendien moeten na de bevrijding de tuinen, fabrieken en gebouwen weer in orde komen en tot nu toe is niet bekend, of de Overheid deze kosten zal dragen. De kosten der rehabilitatie worden geraamd op 3 à 4 d. per lb. potentiële jaarproductie. Zij kunnen weliswaar over een reeks van jaren worden omgeslagen, maar verhoogen dan toch den kostprijs. Nu hebben de rubberondernemingen steeds getoond een groot aanpassingsvermogen

aan de prijzen te bezitten en van de superieure tuinen kan in dit opzicht groote invloed uitgaan. Men vergeete toch nooit, dat een productie van 2.000 kg per ha tot een zeer belangrijke economie in de productie leidt. Maar men ziet, dat de kosten toch in elk geval een belangrijk niveau zullen hebben, zelfs voor efficiënte producenten.

Hoe staat het nu met de synthetische rubbers? Ook daaromtrent bezitten wij gegevens. Wij moeten daarbij buiten beschouwing laten een verdisconteeren van de beteekenis der mindere efficiency van synthetische rubbers bij de verdere verwerking. Wij gaan er dus van uit, dat beide categorieën producten voor het eindproduct dezelfde beteekenis hebben, tenzij wij anders constateeren. Speciale eigenschappen, zooals de geringere doorlaatbaarheid voor gassen en de grotere weerstand tegen bepaalde oliën bij butylrubber, wettigen een beteren prijs, doch de beoordeeling van de mate valt buiten onze competentie, evenals voor de betere eigenschappen van neopreen. Voor neopreen staat reeds vast, dat de kostprijs hoog ligt; Honig komt tot een schatting van 25 à 30 dollarcenten per lb. ¹¹⁾ Veel hangt hier af van den prijs van het uitgangsmateriaal, de opbrengst van het bijproduct en de kosten der electriciteit. Nemen wij den prijs van acetyleen op 7 dollarcenten per lb. en de afschrijving op 10 jaar en laten wij de kosten van het research en van voorbereiding, alsmede die voor reclame en verkoop, buiten beschouwing, dan komen wij, overigens aan de hand van Amerikaansche cijfers voor na den oorlog, tot een kostprijs van ruim 23½ dollarcenten per lbs. Zooals gezegd, daar, waar neopreen niet concurreert met natuurlijke rubber, zal deze kostprijs geen bezwaar zijn, daar, waar beiden gelijkwaardig zijn, ontstaat de concurrentie.

Voor butylrubber zijn, afgescheiden van uitgangsmateriaal en chemicaliën, de belangrijkste kosten — afgescheiden van de voor neopreen buiten beschouwing gelaten kostprijscomponenten, welke ook hier weggelaten worden — de arbeidskosten, onderhoud en reparaties en de „overhead cost” der installatie, alsmede de afschrijving. Nu mogen wij, ook voor neopreen, aannemen, dat de installaties, in verband met den spoed bij den bouw en inrichting, duur zijn geweest, aan den anderen kant is waar, dat alle kosten in de Vereenigde Staten stijgende zijn; zoodat zij voor de toekomst wel een juist beeld kunnen geven. De genoemde groepen tezamen, behalve uitgangsmateriaal en chemicaliën, bedragen reeds 13,63 dollarcenten per lb., waarbij aan andere „out of pocket” kosten komen ruim 5,50 dollarcenten. Ook hier komen de totale kosten dus zeker boven de 20 dollarcenten. In 1944 toch kosten uitgangsmateriaal en chemicaliën 6,63 dollarcenten. Hoe Honig hier aan een kostprijs van 8 à 10 dollarcenten komt, is ons dan ook niet duidelijk.

Bij neopreen en butylrubber hebben wij te maken met grondstoffen, welke het eindproduct bijzondere kwaliteiten verleen, zoodat een hogere prijs ten volle gemotiveerd kan zijn. Voorzover echter geconcentreerd moet worden met natuurlijke rubber, zullen laboratorium- en afzetkosten bovendien op den kostprijs drukken, aangezien hier geen integratie met de verwerkingsproductie heeft plaats gehad.

Hoe staat het nu met het massaproduct GR-S? Nogmaals, ook hier zien wij af van verschil in efficiency; wij stellen beide producten tegenover elkaar. De fabricage van GR-S vereischt 3 productieprocessen; de uitgangsmaterialen zijn verschillend voor de butadiëen, die zoowel kunnen worden verkregen uit tot alcohol verwerkte granen en melasse, als uit soyaboonolie en melkzuur (als bijproduct der caseïneproductie), als tenslotte uit den alcohol, dat uit een bijproduct bij het „cracking” van aardolie-aethyleen wordt gewonnen en uit bepaalde aardolieproducten. Men ziet het: de keuze is voldoende; er moet echter rekening mede worden gehouden, dat elke installatie

¹¹⁾ Dr. P. Honig „Synthetische rubber in Amerika”, „Chemisch Weekblad”, 10 November 1945, blz. 7 e.v.

maar tot beperkt gebruik geschikt is, zoodat hier geen alternatieve mogelijkheden in den gewonen zin bestaan. Desondanks is het nuttig na te gaan, hoe de kosten van de verschillende mogelijkheden zijn. Wij weten reeds, dat een gedeelte der installaties gesloten is, omdat zij te duur waren tengevolge van den kostprijs van den alcohol. Gaan wij aan de hand van de Amerikaansche ramingen voor na den oorlog den kostprijs opbouwen, dan komen wij tot het volgende beeld.

Zonder het uitgangsmateriaal worden de na-oorlogskosten voor chemicaliën, benodigdheden, uitvoerenden en toezichthoudenden arbeid, onderhoud en reparatie-installaties, exploitatie, laboratorium, leiding, algemeene kosten, royalties, verpakking en transport voor de copolymerisatie geraamd op 4,44 dollarcenten per lb. De kosten voor de vervaardiging van butadieën bedragen, indien uit alcohol, alweer zonder de kosten van het uitgangsmateriaal, omgerekend tot 1 lb. GR-S, 1,58 dollarcenten per lb., die van styreen, eveneens zonder het uitgangsmateriaal, -,58 dollarcenten. Daarbij komt aan afschrijving, indien de economische levensduur op 10 jaar wordt gesteld, 3,23 dollarcenten per lb. GR-S en indien op 15 jaar 2,36 dollarcenten. Neemt men voorts de laagste cijfers voor het uitgangsmateriaal voor styreen, welke het rapport noemt, dan bedragen de kosten voor het styreen per lb. GR-S -,34 dollarcenten. De totale kosten, zonder het uitgangsmateriaal voor butadieën, en voorts zonder research- en afzetkosten, bedragen dus voor GR-S uit alcohol bij een levensduur der installatie van 10 jaar 10,17 dollarcenten per lb. Wil de kostprijs van GR-S uit deze bron beneden de 15 dollarcenten, zonder research en afzetkosten, blijven, dan mag de alcohol niet meer dan 15 dollarcenten per gallon kosten, een vooralsnog optimistisch cijfer; volgens recente gegevens kostte zij nog een veelvoud.

Op dezelfde wijze berekend, zijn, zonder het uitgangsmateriaal voor butadieën, de kosten voor GR-S uit butyleen 11,82 dollarcenten per lb., waarbij aan uitgangsmateriaal bij een prijs van butyleen van 6 dollarcenten per gallon en een nuttig effect van -,65 nog voor butyleen 1,4 dollarcenten zou komen, wat het totaal op ruim 13 dollarcenten brengt. Honig raamde den kostprijs op 15 à 16 dollarcenten per lb. Begin Januari echter deelde één der leden van de Amerikaansche delegatie in de internationale rubberstudiegroep, D. D. Kennedy, mede, dat GR-S bij een prijs van 8 à 10 cents voor butyleen op 12 à 13 dollarcenten per lb. kostprijs komt. Bij een prijs van 8 cents, komen wij tot 13,68 dollarcenten. In elk geval zijn de verschillen niet dermate groot, dan dat wij hier een basis voor vergelijking hebben. Hierbij echter is niet de kostprijs voor GR-S op de markt, doch alleen in het geïntegreerde bedrijf — zij het, dat dit een zeer groot verbruik van rubber vertegenwoordigt — gezocht. De kosten van afzet aan derden en research zullen dan belangrijker zijn.

Uit deze cijfers blijkt echter, dat de synthetische rubbers wel degelijk een gevaar zijn geworden, ook al denkt men nog niet aan „cut-throat competition”, en dit gevaar is te grooter, omdat het industriele bedrijf, zoowel wat het productieproces en zijn organisatie als wat den afzet en zijn organisatie betreft, meer mogelijkheden open heeft dan de veelheid der agrarische producenten. Het ligt thans niet in onze bedoeling om te deze zake dieper op het vraagstuk in te gaan; wij wilden nu alleen maar wijzen op het feit, dat het spook, dat velen altijd als een schim zagen, werkelijkheid is geworden en zulks aan de hand van de meest recente documentatie. Wij moeten daar echter dadelijk aan toevoegen — om misverstand te voorkomen —, dat naar onze meening een gedeelte der Nederlandsch-Indische producenten machtige wapens hebben gesmeed en nog kunnen smeden in den strijd tegen de synthetische rubbers en in dien tegen de natuurlijke rubber der andere productielanden. Moge men zich van zijn kracht aan de conferentietafel bewust zijn en moge men bedenken, dat een gedeelte der natuurlijke rubber zal moeten ver-

dwijnen, maar dat Nederlandsch-Indië thans eens aan anderen de eer moge laten. Een herhaling der suikerfilantropie van 1937 is onnoodig en even ongewenscht als toen! Ook thans is de kracht er, late nu de nuchterheid met volledige kennis van feiten en mogelijkheden leidraad zijn!

Dr. J. F. HACCÖU.

AANTEEKENING.

MONETAIRE PROBLEMEN IN ITALIË.

De „Neue Zürcher Zeitung” van 3 Juni jl. bevat enkele interessante gegevens betreffende den huidige economischen toestand in Italië, die einde Mei jl. bekend zijn gemaakt door den Gouverneur van de „Banca d'Italia” en die aan actualiteit winnen, nu Italië een nieuwen mijlpaal in het proces van politiek en economisch herstel heeft bereikt.

De bankbiljettencirculatie, die in 1938 20 milliard lire bedroeg, is thans gestegen tot ruim 390 milliard lire, bijna vertwintigvoudigd dus. Een noodlottige consequentie hiervan is geweest stijging van het prijsniveau, van de kosten van levensonderhoud en sociale onrust. Tegenover een stijging van de kosten van levensonderhoud met het 23-voudige zijn de loonen slechts met het 14-voudige gestegen, terwijl de salarissen van het overheidspersoneel, die slechts verzesvoudigd zijn, nog veel verder bij de prijsstijging zijn achtergebleven. Tijdens den oorlog heeft het Italiaansche volk een aanzienlijke verarming ondergaan.

In de financieele positie van de Regeering begint eenige verbetering te komen. Sinds het einde van den oorlog zijn de belastinginkomsten van den Staat van maandelijks 4 milliard lire tot maandelijks 13 milliard lire gestegen. Hiermede hoopt men binnen afzienbaren tijd de gewone uitgaven te kunnen dekken; ten bate van de buitengewone uitgaven voor den wederopbouw zullen leeningen moeten worden aangegaan. Allereerst dient er naar gestreefd te worden de nationale productie weer op gang te brengen.

Hiervoor is noodig het opstellen en verwerkelijken van een economisch plan, dat gericht is op beperking van de consumptie ten bate van het herstel, zooals dat ook in andere landen geschiedt.

Het belastingwezen vereischt verschillende hervormingen. Zoo drukt bijv. de inkomstenbelasting momenteel te zwaar. De Regeering is voornemens over te gaan tot een buitengewone progressieve vermogensheffing. Ook worden stemmen vernomen, die inwisseling der oude bankbiljetten tegen nieuwe bepleiten. Door dit project tot geldsanering is echter eenige beweging in financieele kringen ontstaan; het is daarom nog niet zeker, dat het doorgang zal vinden.

BOEKAANKONDIGING.

Het Industriegebied van den Nieuwen Waterweg. Uitgegeven door de Stichting Havenbelangen te Rotterdam.

Een goed uitgevoerde brochure, waarin gewezen wordt op de noodzaak van voortgaande industrialisatie van ons land en de mogelijkheden daartoe in het gebied van den Nieuwen Waterweg. Grafieken en foto's verlichten den tekst, terwijl als bijlage een overzichtskaart van het industriegebied van den Nieuwen Waterweg is opgenomen.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De omzetten op de geldmarkt bleven in de afgelopen week zeer gering, terwijl in de verdere omstandigheden ook geen verandering is gekomen. De tot stand gekomen prijzen weken niet af van de in het voorgaande overzicht genoemde. De beleggingzoekende gelden der banken zijn vrijwel verdwenen, daar blijkens den jongsten weekstaat van De Nederlandsche Bank de saldi der banken bij deze instelling van f 186 miljoen tot f 65 miljoen ver-

minderden. Waarschijnlijk hebben belastingbetalingen, alsmede de aankoop van valuta voor den invoer van goederen deze daling van de banktegoeden veroorzaakt.

Verschillende maatregelen zijn genomen in de afgelopen week, welke tot gevolg zullen hebben, dat het aanbod van effecten eenigermate wordt vergroot. Zoo mag door de banken geen crediet meer worden verleend, indien de credietvrager nog ter beurze van Amsterdam verhandelbare effecten bezit. Voorts zullen degenen, die effecten als zekerheid aan den fiscus hebben verstrekt deze moeten verkoopen. Naar de reden van deze bepalingen kan men slechts gissen. Het is mogelijk, dat deze maatregelen bij de huidige geringe omzetten op de Amsterdamsche effectenbeurs een koersdaling in het leven zullen roepen, en dat dit juist de bedoeling der monetaire autoriteiten is. Het huidige koersniveau is, gezien vanuit rendementoogpunt, altijd nog vrij hoog. Men kan hierin een uiting zien van een wellicht ongemotiveerde inflatievrees; deze „inflatiekoersen” zouden door de Overheid dan met bovengenoemde middelen worden bestreden.

De beurshandel werd uitgebreid met de actieve Rubberfondsen. De tot stand gekomen advieskoersen waren over het algemeen aanzienlijk lager dan de in den oorlog tot stand gekomen stopkoersen. Bankaandeelen vertoonden in de afgelopen week eenige koersstijging, zoodat bijv. aandelen Robaver op 144½ pCt. kwamen. De koersen der industriele aandelen ondergingen over het algemeen na schommelingen van beperkten omvang per saldo weinig wijziging. Op de Staatsfondsenmarkt waren de koersen vrijwel ongewijzigd.

Mededeelingen van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuid-Holland te Rotterdam.

Te Rotterdam aangekomen zeevaartuigen gedurende de 21ste week, van 19 Mei t/m 25 Mei 1946, onderscheiden naar de landen van herkomst.

Landen	Aantal	
	Zeevaartuigen	Netto m ³ 2,83 m ³ = 1 reg.t.
<i>Europa</i>		
België	2	4.537
Denemarken	1	302
Duitschland	1	466
Frankrijk	3	17.264
Groot-Brittannië en Ierland	36	40.823
Nederland (met vrijstelling van inkling)		1.095
Portugal	2	1.124
Zweden	6	4.735
<i>Azië</i>		
Fransche gebieden	1	3.932
Irak	1	10.500
Nederlandsche gebieden ..	1	15.647
<i>Afrika</i>		
Belgische gebieden	1	13.821
Britsche gebieden	1	9.769
Portugeesche gebieden	1	6.730
Fransche gebieden ..	1	11.219
<i>Amerika</i>		
Argentinië	1	8.000
Canada	1	1.948
Centr. Amerika (Guatemala)	1	2.303
Nederlandsche gebieden ..	2	32.169
Vereenigde Staten	7	91.030
Totaal	73	277.414
In de 21ste week van 20 Mei t/m 26 Mei 1945	7	33.776
Nu meer	66	243.638

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen	Wissels, prom. enz., open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen	Totaal activa	Totaal opeischb. schulden
11 Juni '46	5.268.561	191.289	5.536.898	5.025.340
3 „ '46	5.277.548	184.338	5.539.415	5.027.666
27 Mei '46	5.352.931	180.710	5.611.170	5.099.879
20 „ '46	5.391.733	187.659	5.656.922	5.145.976
13 „ '46	5.369.627	185.003	5.632.160	5.120.447
6 „ '46	5.367.217	173.651	5.619.397	5.111.464
29 April '46	5.376.956	204.156	5.660.257	5.132.640
23 „ '46	5.389.988	194.335	5.663.459	5.135.376
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.308	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldo in R/G	Saldo Rijk R/G (D/C)	Geblokkeerde saldi van banken	Bankassig-natiën en diverse rekeningen
11 Juni '46	2.600.710 ¹⁾	2.424.512	C1.611.038	65.016	177.752
3 „ '46	2.610.368 ²⁾	2.417.184	C1.528.237	185.656	177.938
27 Mei '46	2.567.240	2.532.411	C1.683.099	119.103	177.620
20 „ '46	2.528.024	2.617.842	C1.804.475	69.792	177.175
13 „ '46	2.527.612	2.592.725	C1.772.493	89.297	177.941
6 „ '46	2.539.114	2.572.231	C1.228.280	513.676	174.169
29 April '46	2.521.384	2.611.090	C1.383.880	524.223	195.499
23 „ '46	2.494.898	2.640.417	C1.407.699	529.482	195.862
6 Mei '40	1.158.613	255.174	22.962		10.230

¹⁾ waarvan nieuwe uitgifte f 2.324.172.

²⁾ „ „ „ f 2.333.451.

MAATSCHAPPIJ TOT FINANCIERING VAN HET NATIONAAL HERSTEL N.V., gevestigd te 's-Gravenhage.

UITGIFTE van
nom. f25,000,000.- preferente Aandeelen B,
in stukken groot nom. f 1000.— aan toonder,
deelende in de winst van 15 Juli 1946 af,

storting hetzij in vrij geld, hetzij ten laste van een door de Afdeling Effectenregistratie van den Raad voor het Rechtsherstel geblokkeerde rekening.

De Staat der Nederlanden garandeert het dividend op basis van 3½ % 's jaars.

Ondergeteekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen openstellen bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zoover in deze plaatsen gevestigd, alsmede te 's-Gravenhage ten kantore van de Heeren HELDRING & PIERSON op

VRIJDAG 28 JUNI 1946,
van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
tot den koers van 100³/₄ pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 19 Juni 1946. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

Amsterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Lippmann, Rosenthal & Co.
R. Mees & Zoonen
Nederlandsche Handel-Maatschappij N.V.
Nederlandsch Indische Handelsbank N.V.
Pierson & Co.
Rotterdamsche Bankvereniging N.V.

Amsterdam, 19 Juni 1946.
Rotterdam

◆ **Vacatures** ◆

Bij een der Bedrijfschappen op het gebied der Voedselvoorziening vacceert de betrekking van

ACCOUNTANT

(lid NIVA of VAGA) als leider der Accountantsafdeling. Vereischten: controlepraktijk bij groote ondernemingen en ervaring op het gebied der prijsstelling. Br. onder no. 509 bur. van dit blad, postbus 42, Schiedam.

ECONOMISCH TECHN. INSTITUUT VOOR GELDERLAND vraagt

**doctorandus
in de economie**

Brieven met volledige inlichtingen aan den directeur Dr. J. A. Nillesen, Huyghenslaan 60, Arnhem.

**SCHRIFTELIJKE CURSUS
VOOR MODERNE
BEDRIJFSADMINISTRATIE**

Sinds 1942 de opleiding voor de zelfstandige administratieve functie

1 September aanvang van nieuwe cursussen

Secretariaat: Beursgebouw - Kamer 321 - Rotterdam

Prospectus op aanvraag

**rijnlansche
betonbouw maatschappij n.v.**

nieuwe plantage 29 - delft - tel. 2685

**N.V. Louis Dobbemann
Waddinxveen**

KOFFIE

THEE

N.V. LEVENSVZERKERING-MIJ.

**DE
ARNHEM**

LEVENSVZERKERING

BOVENBERGSTRAAAT 7

ARNHEM

KOFFIE

VAN NELLE

ROTTERDAM

THEE

N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE

Boekelo - Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

STORK

HENGELO

MODERNE
LAND- EN
SCHEEPS-
INSTALLATIES

„HOLLANDIA”

HOLLANDSCHE FABRIEK VAN MELK-
PRODUCTEN EN VOEDINGSMIDDELEN N.V.

HOOFDKANTOOR TE
VLAARDINGEN

Juist nu bieden de Watson machines, behoorende tot het Hollerith-systeem; U de mogelijkheid op efficiënte en snelle wijze dié administratieve voorlichting te geven, welke voor den wederopbouw van het Nederlandsche Bedrijfsleven noodzakelijk is.

Onze afdeling Organisatie is paraat om U een alleszins deskundig advies omtrent de oplossing van Uw administratieve en organisatorische problemen voor te leggen. Het is mogelijk, zij het in beperkte mate, op korten termijn weer Watson machines (Hollerith-systeem) te leveren.

„WATSON” Bedrijfsmachine Maatschappij N.V.

Frederiksplein 34. Amsterdam-C — Telefoon nrs: 33406, 33656, 31856

Huygen & Wessel c.v.

**VERWARMING
VENTILATIE
LUCHTBEHANDELING**

Amersfoort - Amsterdam
Apeldoorn - Rotterdam - Leeuwarden